

# magma

MAGMA-STUDIE • 1/2018



*På spaning efter*  
**den svenskspråkiga  
arbetarklassen i Helsingfors**

## **På spaning efter den svenskspråkiga arbetarklassen i Helsingfors**

**Utgivare:** Tankesmedjan Magma  
www.magma.fi

**Magma-studie 1-2018**

**Tryck:** WhyPrint

**Form och layout:** Magnus Lindström

**Omslagsbild:** Emil Wikström

**ISBN:** 978-952-5864-82-3 (print)

**ISBN:** 978-952-5864-83-0 (online)

Magma-studie:

**ISSN-L:** 1798-4629

**ISSN:** 1798-4629 (print)

**ISSN:** 1798-4610 (online)

### **Innehållet fritt tillgängligt med vissa förbehåll:**

Magma önskar få största möjliga spridning av de publikationer som ges ut. Därför kan våra rapporter fritt laddas ner via [www.magma.fi](http://www.magma.fi). Det är tillåtet att kopiera, citera och återge avsnitt ur denna publikation förutsatt att källan anges samt att innehållet inte förändras eller förvrängs.

**På spaning efter**

**den svenskspråkiga  
arbetarklassen i  
Helsingfors**

## Om författarna:

**Peter Ehrström** är filosofie doktor (regionalvetenskap, inriktning urban geografi) och forskardoktor vid Åbo Akademi. Till hans forskningsområden hör deltagande demokrati och medborgerliga läroprocesser, urban och rurban transformation samt social hållbarhet och gentrifiering. Tidigare har Ehrström verkat som politisk och ekonomisk redaktör och ledarskribent.

**Henrik Helenius** är filosofie magister i allmän historia från Helsingfors universitet. Under sin karriär har Helenius bland annat fungerat som ordförande för Arbetarnas bildningsförbunds svenska sekretariat och redaktör på Arbetarbladet. Under närmare 30 år arbetade Helenius som svenskspråkig redaktör vid Metallarbetarförbundets medlemstidning Ahjo, och är i dag verksam som frilansjournalist.

**Rolf Johansson** är filosofie licentiat i historia från Helsingfors universitet. Under sin 25-åriga karriär vid Utrikesministeriet var han bland annat stationerad som ambassadråd i Danmark, Serbien och Irland. Johansson har länge varit aktiv i den socialdemokratiska rörelsen i Helsingfors, bland annat som ombudsman vid Arbetarnas bildningsförbund samt som redaktör på Arbetarbladet. Johansson har även författat två historiker om Helsingfors Svenska Arbetarförening, den äldsta svenskspråkiga SDP-avdelningen.

**Laura Kolbe** är professor i Europas historia vid Helsingfors universitet. Som aktiv skribent har Kolbe specialiserat sig bland annat på Helsingfors stads historia och stadsplanering. Kolbe innehar ett flertal styrelse- och förtroendeuppdrag och sitter som ledamot för Centerpartiet i Helsingfors stadsfullmäktige.

**Johan Kvarnström** är filosofie magister i filosofi från Åbo Akademi och journalist. I många år arbetade Kvarnström på regiontidningen Västra Nyland och på Hufvudstadsbladet. Sedan 2017 är han chefredaktör för Arbetarbladet. Kvarnström sitter som obunden representant för Socialdemokratiska partiet i kommunfullmäktige i Raseborg.

# INNEHÅLL:

<b>Om författarna</b>	<b>4</b>
<b>Förord</b>	<b>6</b>
<b>Laura Kolbe:</b> Helsingfors – kontinuiteter och förvandlingar	<b>10</b>
<i>När leden glesnar suddas minnena ut. Författaren Tom Paxals minnen, av Henrik Helenius</i>	<b>20</b>
<b>Johan Kvarnström:</b> Don och diversitet – begreppet arbetarklass ur ett finlandssvenskt perspektiv	<b>22</b>
<i>”Spåraföreningen” – en symbol för den finlandssvenska arbetarklassen i Helsingfors, av Henrik Helenius</i>	<b>29</b>
<b>Rolf Johansson:</b> Om den finlandssvenska arbetarklassens röstningsbeteende	<b>34</b>
<i>Far och son – finlandssvenskar i samma fabrik: ”Att välja svenskan är ett medvetet val”, av Henrik Helenius</i>	<b>41</b>
<b>Peter Ehrström:</b> Bortom normfinlandssvenskheten – Var finns den svenskspråkiga arbetarklassen i Helsingfors?	<b>48</b>
<b>Nils Erik Forsgård:</b> Efterord	<b>91</b>

# FÖRORD

**V**ad har hänt med den svenskspråkiga arbetarklassen i Helsingfors? Det har varit förhållandevis tyst kring temat. Finlandssvenska arbetare syns inte så ofta i den offentliga diskussionen i Svenskfinland. Trots att en del initiativ har tagits under senare år, finns fortfarande luckor också i litteraturen, historieskrivningen och i forskningen.

Har de svenskspråkiga arbetarna i staden försvunnit, är de bara bortglömda eller har de rentav blivit osynliggjorda i det finlandssvenska samhället? Från denna utgångspunkt har Tankesmedjan Magma låtit undersöka den svenskspråkiga arbetarklassens utveckling i Helsingfors. I denna rapport belyser fem skribenter temat ur olika perspektiv. Finns det en arbetarklass och i så fall vad blev det av den? Vad har förändrat villkoren och hur ser arbetarklassen ut idag?

Industrialiseringen i Finland kom igång senare än i övriga Europa, på allvar först i slutet av 1800-talet. Industriarbetsplatserna i Helsingfors beräknades år 1900 till ca 10 800. Av dessa innehades över hälften av svenskspråkiga arbetare. Industrierna och arbetsplatserna började anhopas i huvudstaden och befolkningen växte då lönearbetare strömmade in från övriga delar av landet. Ett utpräglat arbetarsamhälle växte fram norr om Långa bron, i Sörnäs och Berghäll, där svenska blandades med finska till en levande tvåspråkighet. Industriarbetsplatser fanns också bland annat i Kampen, Rödbergen samt på Skatudden.

Idag har Helsingforsregionen med över en miljon invånare blivit en liten metropol som är globalt kopplad till den internationella ekonomin. Näringsstrukturen är en annan och de industrier som finns kvar har flyttat långt ut ur stadskärnan. Nya bostadsområden för arbetare men även för den nya medelklassen bildades i utkanterna av staden, där det fanns gott om utrymme.

Den sociala rörligheten har varit stor i Finland. Många med arbetarbakgrund har gjort klassresor uppåt, bort från arbetarkvarteren, och blivit en del av den stora medelklassen. Samtidigt har språkför-

hållandena i Helsingfors förändrats dramatiskt. Från att vid sekelskiftet 1900 ha varit en tvåspråkig stad med svensk majoritet har andelen svenskspråkiga i Helsingfors idag sjunkit till knappt 6 procent (36 000 personer). En del av arbetarna har förfinskats då blandäktenskap mellan svensk- och finskspråkiga blivit allt vanligare.

Att tala om samhällsklass kan tyckas vara en aning förlegat i dag. Samhället och arbetslivet har förändrats dramatiskt i och med avindustrialiseringen och den ekonomiska omstruktureringen. De stora, politiskt starka klasserna har fått ge vika för en bred medelklass, som har splittrats i mindre grupper enligt yrke eller livsstil.

Samtidigt fortsätter diskussionen om klass som ett försök att strukturera samhället. Man kan närma sig begreppet klass på många sätt. Är man arbetarklass i ekonomisk mening eller på grund av ens yrkesidentitet? Handlar det om en kollektiv politisk rörelse eller en livsstil? Identifierar man sig själv subjektivt som arbetarklass eller är det en objektiv definition utifrån?

I finlandssvenska sammanhang kan det vara extra känsligt att tala om klass. Stereotyper som "svenska talande bättre folk" förekommer i en del finska kretsar. Men även den inre sammanhållningen kan påverkas. Alla är inte "bättre folk". Många arbetare känner inte igen sig som finlandssvensk eller tar avstånd från finlandssvenskheten.

Klassbegreppet diskuteras på olika sätt i alla texter i denna rapport. Samtidigt som författarna ger sina perspektiv på vad som hänt den svenskspråkiga arbetarklassen i Helsingfors förmedlar de olika syner på arbetarklassbegreppet och begreppet klass i sig.

**Laura Kolbe** ger i sin text en inblick i hur Helsingfors utvecklades till en storstad och arbetarstad. Hon beskriver hur klassamhället växte fram från slutet av 1800-talet och staden blev allt mer finskspråkig. Historisk statistik visar hur samhällsstrukturen ändrades speciellt från 1950- till 2000-talet. Den nya urbana, utbildade, välmående och tvåspråkiga medelklassen har blivit dominerande, medan de "äkta" arbetarstadsdelarna och -kulturerna har förlorat sin betydelse.

**Johan Kvarnström** för en begreppslig diskussion om den finlands-

svenska arbetarklassen. Han konstaterar att den inte längre låter sig definieras på ett enkelt sätt och en definition lätt blir konstlad. Han frågar sig om begreppet arbetarklass ens är meningsfullt då samhället och arbetsmarknaden har förändrats så dramatiskt och den "nya arbetarklassen" är så heterogen. Kvarnström föreslår definitionen "kampklass", för att beskriva en grupp som måste kämpa i sin vardag, för sitt levebröd och mot orättvisor i samhället.

**Rolf Johansson** diskuterar de svenskspråkiga arbetarnas röstningsbeteende i Helsingfors och hur de politiska konstellationerna i huvudstaden påverkas av arbetarklassens minskning. Intressant är frågan ifall språklojaliteten hos de svenskspråkiga väger starkare än lojaliteten med samhällsklass. Johanssons slutsats är att arbetare fackligt har slutit upp kring sin klass, medan man kulturellt och politiskt identifierat sig med det svenska språket. Han påminner dock att om det inte nuförtiden existerar någon automatisk lojalitet till de gamla finlandssvenska strukturerna.

**Henrik Helenius** illustrerar förändringen med tre journalistiska exempel på Helsingfors svenskspråkiga arbetarverklighet. I den tredje av sina texter ger han ett exempel på hur det svenska språket gått vidare från generation till generation. Far och son, båda metallarbetare, har vuxit upp och arbetat i en mycket finskspråkig omgivning. Att bevara och föra vidare det svenska språket till nästa generation har varit utmanande och krävt medvetna val.

**Peter Ehrström** har ett stadsgeografiskt angreppssätt och med befolkningsstatistik som stöd diskuterar han var den svenskspråkiga arbetarklassen idag finns i Helsingfors. Han vidhåller att den finlandssvenska arbetar- och underklassen "försvunnit" i Helsingfors till följd av ett osynliggörande. Det handlar både om *assimilering* till det finska och till något kan kallar en "normfinlandssvenskhet" samt om *gentrifiering* (medelklassifiering) av arbetarstadsdelar. Hans något provokativa slutsats är att en högborgerligt baserad "normfinlandssvenskhet" har *alienat*, dvs. stött ut arbetarna från det som är finlandssvenskt.

Magmas chef Nils Erik Forsgård har skrivit ett efterord där han



kommenterar texterna och placerar utvecklingen i ett bredare europeiskt perspektiv.

Flera personer har fungerat som stöd och bollplank under arbetets gång. Magma vill rikta ett tack till Ralf Friberg, , Laura Kolbe, Mikko Majander och Pär Stenbäck för konstruktiva kommentarer. Författarna bär dock ansvaret för sina egna texter.

Vår förhoppning är att de olika bidragen ger nya perspektiv och tankar om den svenskspråkiga arbetarklassen. Läsarna kan själv bedöma om de håller med. Och kanske fundera på frågan: vad har den finlandssvenska arbetarklassens försvinnande för betydelse för det svenska i Finland?

Den svenska arbetarklassen präglas av mångfald och är liksom finlandssvenskarna överlag en heterogen samling individer. Utmaningen är fortsättningsvis att hitta det gemensamma och stärka sammanhållningen bland svenskspråkiga – och svenskkunniga – i Finland. Därför är det viktigt att även de som anses eller anser sig själva höra till den svenskspråkiga arbetarklassen, inkluderas och känner sig inkluderade i det svenska i Finland.

*Helsingfors i mars 2018*

**Kaisa Kepsu**

Utredningsansvarig

Magma

Laura Kolbe:

## HELSINGFORS – KONTINUITETER OCH FÖRVÄNDLINGAR

**H**istoriskt var Helsingfors både en svensk stad och en kejsarstad. Där fanns en blandning av traditionella urbana klasser såsom tjänstemän och borgerskap, hantverkare och handlare, universitetsprofessorer och studenter. Med denna sociala struktur hade staden utvecklats till Finlands viktigaste centrum. Sedan började industrin locka nya invånare, svenska och finsktalande arbetare närmast från grannområdet (Nyland).

Den första statistikbokens data kommer från år 1900. På den tiden bodde i Helsingfors cirka 40 000 svenskspråkiga, cirka 47 000 finskspråkiga och cirka 6 100 som talade främmande språk. Statistiken målar fram en traditionell social palett genom att dela in stadsborna i "ståndspersoner, utomhusarbetare, utarbetare och inomhusarbetare". Tolv år senare 1912 hade populationen vuxit till 136 000, och andelen finskspråkiga började kraftigt växa. Industrialismen och tillväxten av den arbetande befolkningen var delvis beroende av flyttrörelsen från den finskspråkiga landsbygden. Stadens äldsta samhällsskikt hängde ihop med Helsingfors roll som centrum i storfurstendömet statsförvaltning, vilket i sin tur baserade sig på stånds- och tjänstesamhället. Den kraftiga ökningen av befolkningen som skedde under åren 1870–1919 var beroende av moderniseringen av staten och samhället. Den nya politiken inleddes när landtagsverksamheten började år 1863. Under de kommande fyra decennierna frigjordes näringslivet från statens och byråkraternas förmyndarskap. Upprättande av kooperativ och företagsverksamhet uppmuntrades. Förändringen av det politiska klimatet möjliggjorde entreprenörskap och investeringar i modern industri och teknologi. När servicetvånget försvann, fick alla en lika möjlighet att individuellt förvärva levebröd och försörjning. Antalet yrkesarbetande började växa. Kvinnor fick lika rättigheter som män till giftermål och rätt att

ärva. Lagstiftningsreformerna syftade till att stimulera fri rörlighet av personer, varor och kapital.

Denna utveckling resulterade, med tanke på storlek och ekonomisk verksamhet, i att Helsingfors hade landat i en ny kategori, blivit storstad. Antalet industriella produktionsanläggningar och mängden personer som arbetade inom industrin hade fördubblats. Stora bank- och försäkringsbolag hade etablerat sig i huvudstaden. Lägre teknisk undervisning hade börjat i Helsingfors när den första industriyrkeskolan för pojkar grundades år 1899. Varuhus och hotell öppnades, restauranger och kaféer inrättades – de erbjöd jobb för en språkkun- nig arbetande befolkning.

Förändringar i det lokala självstyret gav utrymme för vidare moderniseringsåtgärder. År 1875 började stadsfullmäktige styra staden. Staden fick nya skyldigheter och nya arbetskategorier inrättades. Den växande huvudstaden erbjöd jobb i skolor, brandkår, sjukhus, hälso- och socialinrättningar. Byggnads-, transport- och fastighets- kontor expanderade. I statistikboken antecknades nya ställningar och yrkesgrupper, som "jordbruk, industri, kommunikationsväsen, handel, stats-, kommunal- och kyrkoförvaltning, militär, undervisningsväsen, hälsovård, vaktmästare, vakter och gårdskarlar, arbetare och daglönare, personer som leva av kapital, pension eller ränta samt icke specificerade yrken." Denna sista grupp är intressant, eftersom där ingick de nya kontorsyrkena och de nya professionerna som formade kärnan för den växande medelklassen. I denna grupp fanns "ingenjörer, tekniker, kemister, ekonomer, kanslist, kamrerare, revisorer, sekreterare, kontorister, ritare, renskrivare, arbetsledare, förrådsförvaltare, anstaltsledare och hushållsföreståndarinnor".

## **Metropol som klassamhälle**

På norra sidan av Långa bron formades i början av 1900-talet en tvåspråkig arbetarstadsdel, som bildade ett unikt politiskt och kulturellt distrikt i huvudstaden. Den stora majoriteten av befolkningen var

finsk- och svensktalande lönearbetare, fabriksarbetare, diversearbetare, hantverkare och skickliga byggnadsarbetare. Socialistiska idéer börja sprida sig bland arbetarklassen och Helsingin Työväenyhdistys – Helsingfors arbetareförening grundades 1883. "En allmän svensktalande arbetareförening", Helsingfors Svenska Arbetareförening, grundades 15 år senare (1898). Flyttrörelsen från den finsktalande landsbygden hade börjat. Bostadshusen var i början trähus och liknade motsvarande hus på landsbygden. Att bygga och hyra hus och lägenheter för uthyrning blev en lönsam verksamhet i Berghäll. Nya "linjer" öppnades; de var ursprungligen avsedda att vara nio. Norra sidan av staden blev 1901 Helsingfors IX stadsdel, och byggandet av en stenstad tog fart.

På södra sidan av Långa bron växte en europeisk mini-metropol fram. Industriell, finansiell och kulturell aktivitet var koncentrerad till området som begränsades av två torg, Salutorget och Stationstorget. Området blev hjärtat i det borgerliga Helsingfors och det sociala livet i huvudstaden. Esplanadparken blev med sina hotell, restauranger, kaféer och moderna butiker elitens skådeplats. Nya anläggningar grundades, och nya arbetsgivarföreningar och företag började sin verksamhet. Finska språket dominerade i dessa nya bolag såsom banker (Kansallis-Osake-Pankki), försäkringsaktiebolag (Suomi, Pohjola) och förlag (WSOY, Otava). Det byggdes nya offentliga utrymmen (Kämp) och grundades nya spännande kanaler för publicering (*Päivälehti*). Den politiska debatten dominerades av språkfrågan och av Ryssland.

Bostadshierarkin och klasskaraktären var klar i Helsingfors: herrskapet, tjänstemännen och borgerskapet levde fortfarande i centrum av staden, där eliten hade bott sedan 1800-talets början. Utanför stadsplanen började från och med slutet av 1800-talet arbetarklassens förorter växa fram såsom Malm, Hermanstad, Böle, Gumtäkt, Majstad och Skatudden. På dessa områden utvecklades en urban tvåspråkig arbetarkultur, men där fanns också trångt boende. Även om medelklassens och arbetarnas levnadssätt började skilja sig från varandra var det fortfarande vanligt att olika samhällsgrupper bodde i samma hus,

på samma gård och kvarter i Helsingfors. "Bättre folk" bodde i paradvåningen medan uthus, källare och vindsvåningen beboddes av arbetarna. Redan på 1850-talet blev bostadsbristen i Helsingfors en av de viktigaste sociala frågorna.

Helsingfors hade blivit ett modernt klassamhälle, där bortglömda bakgårdar och arbetarstadsdelar och kvarter fanns bakom metro-polfasaden. Det nya stadslivet med sina många finesser var elitens verklighet. Svenska språket dominerade. Medan borgerskapet njöt av parklivet, marscherade arbetarklassen på gatorna. Hösten 1899 anordnade Helsingfors Arbetarförening en av de första stora demonstrationerna på Senatstorget för att påskynda bl.a. rösträttsfrågan. Den tvåspråkiga arbetarrörelsen blev nu en organisk del av stadsutrymmet, som hittills hade symboliskt dominerats av senaten, universitetet och kyrkan. Senatstorget var stadens äldsta politiska torg, som hade fått sin elitkaraktär av ståndssamhällets galjonsfigurer, av soldaterna, kyrkfolket, tjänstemännen, professorer och studenterna. I staden organiserade sig arbetarklassen med strejker, demonstrationer, gatuanarki och politiskt våld. Massdemonstrationen introducerade en ny dimension i gatubilden – arbetardemonstranterna bar röda band på sina armar. Kampen om vem som dominerar i staden hade börjat.

Klassaspekten blev viktigare än språkfrågan i Helsingfors. Den snabba och okontrollerade tillväxten i de större städerna formade en stadsfientlig grund. En våldsamt, politisk och farlig stad uppfattades av borgerskapet som en motsats till den idylliska, harmoniska, förindustriella miljön, något som en genomtänkt förort kunde vara. Närheten till natur, ljus, luft, utrymme och grönområden blev symbolerna för ett sunt liv. De första egnahemsområdena var planerade av svenskspråkigt borgerskap. Bocksbacka, Staffansby och Haga samt villastäder (Brändö, Grankulla, Åggelby) planerades under åren 1906–1907, en tid då medvetenheten om stadsproblemen hade ökat. I det borgerliga skrivandet ansåg man att många sociala problem var ett resultat av okontrollerad urbanisering. Dålig kost och hygien, otillräcklig vat-

tenförsörjning och bristfälliga avlopp samt dålig hantering av avfall bidrog till spridning av farliga sjukdomar som tuberkulos och kolera. Alkoholism, prostitution och vanvård av barnen var urbana fenomen.

## **Republikens huvudstad**

Inbördeskrigets effekter på Helsingfors samhällsstruktur var i slutändan begränsade. Så tidigt som i april 1918 fortsatte fullmäktigearbetet och tjänstemännen var tillbaka i sina kontor. Hämndaktionerna var lindriga i stadsförvaltningen och stadens icke-revolutionära arbetare fick sina jobb tillbaka. Huvudstadens attraktionskraft var fortfarande stark i det finländska samhället på 1920-talet. Ingen förändring skedde i stadens näringsstruktur jämfört med 1910-talet. Enligt statistikboken från år 1925 var de viktigaste näringsgrupperna fortfarande offentlig verksamhet, industri och hantverk samt handel och tjänsteyrken. Nya kategorier var rengöringsverksamhet och huslig verksamhet samt kommunikationsväsen. Helsingfors produktiva mångsidighet var synlig i statistiken. Industribranschen var den största arbetsgivaren (30 %) tillsammans med handel (18 %). Sedan kom kulturinstitutioner och tjänstesektorn (9 % vardera).

Vid sidan av den traditionella ståndsstrukturen hade en ny urban medelklass formats. Den innehöll olika utbildade tvåspråkiga grupper och tjänsteyrken samt en tydlig arbetarklass. Andelen finsktalande började växa redan på 1910-talet. Andelen stadsbor som hade finska som modersmål var nästan 60 procent år 1920, medan den svensktalande befolkningens andel var 35 procent. Relativt sett kom de flesta inflyttarna fortfarande från Nyland. De som kom från andra landskap kom huvudsakligen från landsbygden. Balansen mellan de finsk- och svenskspråkiga började luta mot de förstnämnda, i synnerhet om man tittar på siffrorna som gäller stadsbor över 15 år. Helsingfors höll på att bli, långsamt men säkert under mellankrigsåren, en finsktalande stad.

På 1930-talet var Helsingfors Europas mest trångboddade huvudstad.

I centrum av staden residerade år 1938 i genomsnitt 88 invånare för varje bostadshus, medan motsvarande siffra i Berlin var 76 och i Paris 38. Krigsåren 1939–1945 ändrade inte på något dramatiskt sätt Helsingfors näringsstruktur, som hade fått en distinkt urban och mångsidig karaktär redan på 1910-talet. En stark arbetarklass fanns ännu kvar. Den största arbetsgivaren var metallsektorn (18 361), vävning och klädesindustrin (5 135), den grafiska industrin (4 362) samt livsmedelsindustrin (3 276). Gruppen "övriga industrier" medförde jobb för 7 798 helsingforsare. Stora arbetsplatser var gjuterier, verkstäder och skeppsvarv, snickeri- och möbelfabriker, läkemedels- och kemisk industri, porslin och fajansfabriker, el-, maskin- och övriga småfabriker, bilverkstäder och rörföretag samt olika mindre verkstäder. Även livsmedels- och dryckesindustrin var stora arbetsgivare, vid sidan av brödkvarnar och bagerier, mjöl och korvfabriker och kafferostare, mineralvatten- och läskedrycksfabriker, samt bryggerier.

Under krigstiden mognade Helsingfors för en stor inkorporering av förorterna, som efter ett regeringsbeslut trädde i kraft den 1 januari 1946. Den snabba tillväxten av befolkningen i storstadsområdet förutsatte en helhetslösning. Vid denna tid ökade Helsingfors befolkning till cirka 341 000 invånare. Utanför huvudstadens gränser rådde fortfarande den traditionella näringsstrukturen, och jordbruket dominerade landskapet och livsstilen. Tack vare inkorporering av nya områden ökade stadsområdet femfaldigt. Det var 163 kvadratkilometer i början av 1946 och efter anslutningen av Nordsjö år 1966 ökade ytarealen med cirka 15 kvadratkilometer. Befolkningen ökade årligen med i genomsnitt 8000 personer. Utvecklingen fortsatte att vara densamma fram till 1969. Vid den tidpunkten registrerades rekordantalet 523 600 invånare i Helsingfors.

Lyckligtvis var krigsskadorna små i Helsingfors. Storstadsutvecklingen var snabb och fortgick på alla fronter. Helsingfors största problem efter kriget var bostadsbrist. Efter 1945 började en hektisk period av planerings- och byggnadsverksamhet, som fortsatte till början av 1970-talet. Det första stadiet, dvs att reparera krigsskadorna,

genomfördes inom en relativt kort tid. Det andra och mera krävande stadiet gällde att hitta bostäder för samtliga nya stadsbor. Redan i början av 1950-talet talade stadsförvaltningen om behovet av "dynamisk samhällsutveckling". Rörligheten och transportfrågan, skapandet av en fungerande infrastruktur, förorternas stadsplanering och moderniseringen av stadens centrum var överst på listan. På 1950-talet markerades Helsingfors demografiska trend av ett så kallat city-fenomen. Kontor byggdes fortgående i centrum, och bosättningar började sprida sig till de nya förorterna. Antalet affärscentra i centrum ökade samtidigt som tillflykt till förstäderna ökade. Trenden ansågs vara önskvärd, eftersom staden ville uppmuntra utvecklingen som förändrade gamla bostadshus till kontorsutrymmen.

På 1940-talet var byggverksamheten mera koncentrerad till innerstaden än till förorterna, men redan i början av 1950-talet fanns bostadsproduktionens fokus i förorterna. Förortbyggandet påverkade språkförhållandena. Ännu år 1870 var andelen svensktalande i Helsingfors 57 procent, medan siffran år 1950 var endast 19 procent. Fortfarande umgicks dock nästan var femte helsingforsbo på svenska. Det är intressant att se, med tanke på språkbalansen i förstäderna, att cirka 17 % av förortsbefolkningen hade svenska som modersmål. Motsvarande siffra i centrum var 20 %. De flesta som hade finska som modersmål bodde (statistisk definition av) "i övriga områden väster/öster om järnvägen".

Helsingfors bostadsläge var katastrofalt under en längre tid. Den så kallade aravamodellen (ägarbaserad bostadsproduktion med förmånliga statslån) var ett av nyckelverktygen som började lösa bostadsproblemet i Helsingfors. Bostadsproduktionen skiftade från småbostäder till högre flervåningshus. De första storskaliga höghusen byggdes i inkorporeringsområdena Drumsö, Haga, Munksnäs, Kånala och Munkshöjden. På dessa områden var andelen svensktalande ganska hög: mera än en fjärdedel av befolkningen i dessa områden talade svenska som modersmål. Samma förhållande fanns i början även på Brändö, Degerö, Mellungsby, Baggböle, Staffansby och Åggelby. Majorite-



ten av befolkningen som bosatte sig i förorterna bodde i Rönnsbacka, Gårdsbacka, Jakobacka, Kvarnbäcken och Botby.

Under efterkrigstiden förändrades Helsingfors betydligt både språkligt och sociogeografiskt. Medelklassen växte på 1950-talet och 1960-talet främst i de nya förorterna – dit flyttade de yrkeskunniga och utbildade familjerna, antingen från de gamla trånga lägenheterna i centrum av staden eller direkt från landsbygden. Många lockades av större bostäder, den höga levnadsstandarden och närheten till naturen. I slutet av 1960-talet svängde byggandet av bostadsområden från Helsingfors till dess närliggande kommuner. Samtidigt började den svenska befolkningens relativa nedgång. Antalet svensktalande minskade från 65 300 till 54 100 på 1960-talet, dvs. med så mycket som 17 procent. Andelen svensktalande invånare minskade till 14 %, medan antalet finskspråkiga ökade med 83 400, dvs 31 % av hela befolkningen. Två trender gjorde sig gällande. Delvis förfinskades den svenska befolkningen och familjelivet. Äktenskap ingicks allt oftare över språkgränsen. Samtidigt började en utflyttning av svenskspråkiga i Helsingfors till grannkommunerna Esbo, Vanda, Grankulla och Kyrkslätt, vilket bidrog till den språkliga gruppens nedgång.

## **Förändrade klass- och arbetsstrukturer i Helsingfors**

Under decennierna efter kriget har Helsingfors långsamt men säkert förfinskats, vilket har haft många sociala biverkningar. Minskningen av den svenska befolkningen kan förklaras delvis av åldersstrukturen. På 1960-talet var de svenskspråkiga i Helsingfors klart äldre än den övriga befolkningen. En särskilt stor avvikelse gällde kvinnor, vilket hade en klar inverkan på de följande generationerna. När man kommer till 1980-talet hade den relativa andelen svensktalande barn och ungdomar minskat till mindre än 10 procent. Andelen svensktalande pensionärer var fortfarande cirka 17 %.

Den stora stadsbyggnadsfasen i Helsingfors på 1970- och 1980-talen förändrade inte språkförhållandena. En signifikant omställning gäll-

de näringsstruktur och klassformation. Förändringens stora båglinje, från 1950-talet till 2000-talet, har varit relaterad till utbildningspolitiken. Grundskolan och universitetet reformerades på 1970-talet och högre utbildning började locka ungdomar. Moderna yrkeshögskolorna inrättades, vilket förhöjde utbildningsnivån för befolkningen. Utbildningen började underlätta steget upp till medelklassen, samtidigt som den klassiska industrin började förlora sin andel. Tjänstesektorn växte markant. Stora industrianläggningar flyttades till grannområdena medan industriell automation utvecklades och "informations- och innovationssamhälle" blev ett nyckelord.

Denna strukturomvandling, som intensifierades från och med 1980-talet och fortsätter ännu i dag, har skapat en ny typ av urban, utbildad, välmående och tvåspråkig medelklass. Denna förändring har haft sina synliga resultat: de "äkta" arbetarstadsdelarna och -kulturerna har förlorat sin betydelse i båda språkgrupperna. Medelklassyrken och politiska identiteter dominerar. Enligt Statistikcentralens näringsstatistik från år 2015 är partihandel den största arbetsgivaren (15 %) i Helsingfors. Därtill kommer informations- och kommunikations-, administrations- och supporttjänster, alla med cirka 12–14 %. Samma andel har professionell, vetenskaplig och teknisk verksamhet. De följande näringarna inom bygg-, finans- och försäkringsbranscher tar cirka 7–8 %. Samma storlekskategori har industrin, transport- och lagringsverksamhet.

I stället för industrierna har tjänstesektorn vuxit och mikroentreprenörskapet blivit en del av det urbana landskapet. I Helsingfors på 2010-talet står tjänstesektorn för 85 procent av sysselsättningen. De flesta mikroföretag är inom serviceyrken och sysselsätter färre än fem personer per företag. Utlänningar som flyttat till staden har dragit nytta av denna utveckling. För första gången var andelen "utlänningar" lika stor som svenskspråkiga år 2003, båda var 6,3% av den totala stadsbefolkningen.

Finns det då en svenskspråkig arbetarklass i Helsingfors i dag? Arbetets karaktär har förändrats och den stora linjen dominerar: ar-

betarklassen minskar, medelklassen ökar. Yrkesfördelningen bland medlemmarna i Helsingfors Svenska Arbetarförening har förskjutits under de senaste 50 åren. Antalet medlemmar som representerar klassiska arbetaryrken, såsom metall- och byggnadsarbetare, bokarbetare, transport- och lagerarbetare, har blivit färre. I stället har det tillkommit nya medlemmar som har en högre utbildning eller är funktionärer eller tjänstemän. När industrin flyttar ut ur stadskärnan blir de gamla fabrikslokalerna kontor eller bostadsrätter. De traditionella arbetarstadsdelarna, där svenska språket länge hade en dominerade plats, såsom Berghäll, Alphyddan och Sörnäs samt Vallgård, Hermanstad och Åshöjden, har förvandlats till populära urbana stadsdelar med finsk dominans. En klar gentrifiering har skett genom ombyggning av gamla hus och bostäder, och genom nyinflyttning av invånare med betydligt högre inkomster. Då blir den allmänna uppfattningen att industrisamhället och arbetarklassen är utdöende. Det finns arbetare i Helsingfors, men den traditionella klassindelningen är i dag en annan, bland annat på grund av att invandrare tagit över många lågavlönade yrken.

## NÄR LEDEN GLESNAR SUDDAS MINNENA UT. FÖRFATTAREN TOM PAXALS MINNEN.

av Henrik Helenius

**R**ödbergen visar med stor tydlighet hur djupa strukturförändringarna kan vara i en stadsdel bara under några decenner. Först flyttade fabrikerna bort från Helsingfors centrum. Sedan följde arbetarna efter och i de hus där de en gång bott kom istället hårdvalutabostäder. Samma utveckling kan man se i andra nordiska huvudstäder. I Stockholm har till exempel den traditionella arbetarstadsdelen Södermalm genomgått en liknande omvandling. I Oslo finns motsvarande exempel i Grünerløkka, i Köpenhamn är det Vesterbro.

Tom Paxal är en finlandssvensk författare som vuxit upp i Rödbergen som var en gammal tvåspråkig arbetarstadsdel i den sydvästra delen av Helsingfors centrum. Paxal har valt att i sina böcker beskriva sina barn- och ungdomsmiljöer. I det avseendet är det en stor kulturgärning han utfört eftersom Rödbergen sällan skildrats i finlandssvensk litteratur. Redan i sina första böcker "Vännerna" (1977) och "Rödbergen" (1981) berättar han om Rödbergsmiljöerna och de människor som en gång bodde där. I en intervju för Arbetarbladet i början av 1980-talet kunde Paxal konstatera att hans liv handlar om "Rödbergsgatan 19" – inte om "Brändövägen 8" som Henrik Tikkanens omdebatterade bok hette.

Tom Paxals far var maltblandare vid Sinebrychoffs ölbryggeri i Rödbergen. Först bodde familjen Paxal i ett trähus men när pappan blev arbetsledare kunde man flytta in i ett stenhus vid Rödbergsgatan 19.

*Då kände man sig som en "hurja kunde" [u uttalat som o och betyder tuff kille], vittnade Paxal.*

Rödbergen är en stadsdel av gammalt datum. Området beboddes redan i mitten av 1800-talet av de fattigaste invånarna i Helsingfors. Ända fram till våra dagar har området bestått av arbetarfamiljer med ett påfallande starkt svenskspråkigt inslag. Färsk statistik säger att det

bor cirka 20 000 invånare i dagens Rödbergen varav ungefär femton procent har svenska som modersmål.

Arbetarbefolkningen i Rödbergen hade kort väg till sina arbetsplatser eftersom dessa fanns i samma stadsdel eller alldeles bredvid. Förutom Sinebrychoffs ölbryggeri var de Wårtsilås skeppsvarv, i dagligt tal Sandvikens skeppsdocka, Fazers karamellfabrik, Karl Kniefs korvfabrik samt Nokias kabelfabrik.

Men nya tider medförde nya seder. Fabrikerna utlokalisades till områden utanför Helsingfors och husen omvandlades och ombyggdes till såkallade hårdvalutabostäder. I takt med att de gamla Rödbergsborna antingen dog eller flyttade bort kom det istället nya välutbildade invånargrupper. Detta har också återspeglat sig i väljarbeteendet. Ännu vid kommunalvalet 1980 fick socialdemokraterna nämare trettio procent av rösterna. Vid kommunalvalet i april 2017 hade väljarstödet sjunkit ner till omkring fem procent.

Tom Paxal har både sagt och skrivit att någonting samtidigt gick förlorat för alltid i och med förändringarna. Visserligen har merparten av de böcker han skrivit under de senaste decennierna varit kriminalromaner. Men hans starka realistiska skildringar av de sociala förhållandena i "Donarnas Rööperi", arbetarnas Rödbergen, har inte bara varit en pikant krydda utan gett extra tyngd åt hans litterära prestationer. På "stadislang", den slang som talats i Helsingfors är "donare" arbetare och "Rööperi" Rödbergen.

Rödbergen är den plats dit Paxal alltid återvänder. Med kaskader av ord har han beskrivit de gamla trähusen, hur skorstensröken låg tät över Rödbergen när alla eldade på då det var kallt och då det inte blåste, den allmänna bastun vid Rödbergsgatan 20 med dess lukt av bastuved, rök, bastukvistar, öl och svettiga kroppar. Han har berättat om maltdoften från Sinebrychoffs bryggeri, lukten av gummi från Nokias kabelfabrik och av korv från Karl Kniefs slaktarbutik. Och ljuden minns Paxal tydligt: fartygens och polisbilarnas sirener, busarnas skrik och bråk, måsarnas skrån och hästarnas klapprande hovar.

För länge sedan.

**Johan Kvarnström:**

## **DON OCH DIVERSITET – BEGREPPET ARBETARKLASS UR ETT FINLANDSSVENSKT PERSPEKTIV**

**D**en finlandssvenska arbetarklassen utgör en del av en minoritet, en del som i vår tid blir allt mer heterogen. Arbetarklassens traditionella form har inte levt ut sin tid. Däremot kompletteras den allt mer av en brokig skara som faller utanför de historiskt etablerade indelningarna; detta i en tid av ökad mobilitet och påtvingad flexibilitet.

Det missnöje som över stora delar av den västliga världen uppstått i globaliseringens identitetskriser har i betydande utsträckning gett den protektionistiska och nationalistiska populismen grogrund. För de flesta finlandssvenska arbetare har Sannfinländarna och sedermera utbrytarpartiet Blå framtid av uppenbara skäl inte varit ett alternativ. Svenskspråkiga är som så många andra minoriteter i viss utsträckning extra skyddade mot högerpopulism eftersom dessa krafters slagträ ofta riktas mot allting som är avvikande från en romantiserad och ofta nostalgisk bild av vad som utmålas som en äkta och homogen identitet. Att inte hemfalla åt de mest tvivelaktiga politiska fenomenen är en välsignelse, även om den svenskspråkiga arbetarklassens opinion blir svårare att följa med då den står utanför rörelsen till och från Sannfinländarna. På finskspråkigt håll är det uppenbart att vänsterpartierna under 2000-talet har tappat väljare till Sannfinländarna, och på senare år delvis även till De gröna; ett dubbeltapp som är svårt att bemöta då riktningarna är som natt och dag. Högerpopulism fångar upp missnöjet hos bland annat fabriktäckningarnas offer medan De gröna har varit tydligt för en basinkomst och talat mer till en annan målgrupp, yngre och mer diversifierad. Filosofen och politikern Thomas Wallgren (SDP) gav en trösterik kommentar i en intervju jag gjorde med honom för Arbetarbladet och som tangerade denna problematik. Han sade ur socialdemokratiskt per-

spektiv att "vi är den rörelse som kan fånga in både de finländare som förlorat i globaliseringen och papperslösa. Det är inte lätt, men socialdemokraterna kan vara den rörelsen. Den socialdemokratiska rörelsen i hela Europa förintas om vi inte tydligare än förut håller fast vid våra grundläggande värderingar." Kommentaren fälldes efter att den socialdemokratiska fullmäktigegruppen röstat olika i frågan om så kallade papperslösas rätt till mer än nödvändig vård (motiveringarna var dock av teknisk natur och inte i sak mot utökade rättigheter för papperslösa). Däremot fanns det många röster som var missnöjda med mer hjälp till papperslösa, röster från arbetarklassen. Solidariteten har blivit lidande då arbetarklassens identitet individualiserats.

## **Från en brukspatron och bransch till en annan**

Arbetarklassen i Svenskfinland i dag är inget som enkelt låter sig definieras. Det finns också stora luckor i historieskrivningen om den tid då arbetarklassen var enhetligare och mer tydligt avgränsad. Då man ytterligare beaktar hur samhället och arbetsmarknaden förändrats på ett sätt som kräver en ny klassanalys blir uppdraget verkligen krävande. Jag vill hävda att svårigheterna är så omfattande att en definition kan bli en konstlad konstruktion om vi försummar frågan om när det är meningsfullt att alls tala om klass.

Då en ny samhällsklass föddes med industrialiseringen skapade fattigdomen och farliga arbetsförhållanden, samt allehanda orättvisor, behov av en organiserad arbetarrörelse. Den uppstod som lösningen på ett problem, en lösning som krävde en lång klasskamp. Mycket har skrivits i ämnet, men ett finlandssvenskt perspektiv har delvis saknats. Vid Åbo Akademi pågår forskningsprojektet "Klasskamp på svenska i Finland" som av forskaren Matias Kaihovirta ska "synliggöra en blind fläck i historieskrivningen, nämligen den om en minoritet i en minoritet". Kaihovirta har doktorerat med en uppmärksam och prisbelönt avhandling om politiskt agerande bland bruksarbetare i Billnäs i början av 1900-talet. Titeln inleds med orden

“Oroliga inför framtiden” och i försöket att förstå vem som är arbetarklass i dag kan genuin oro återigen vara ett igenkänningstecken.

En fråga som pockar på uppmärksamhet är klassuppfattningen hos de som inkluderas i ett definitionsförsök. Det ligger nära till hands att tänka sig en enklare avgränsning för arbetare än för arbetarklass. Den springande frågan är: När är det meningsfullt att tala om klass? Och om klassbegreppet uppdateras och vidgas, beaktande nutidens mångfacetterade verklighet, har det någon tillämpning i Svenskfinland eller blir varje indelning försvinnande liten då en minoritet i en minoritet ytterligare måste spjälkas upp?

### **Från en grupp på stålverk till utspridda individer**

En sommardag 2012 var jag i egenskap av reporter på ett stormöte eller informationstillfälle för de hundratals industriarbetare som blivit uppsagda på grund av FN Steels konkurs. Chocken drabbade inte bara de anställda utan hela samhällen kring både Dalsbruk och Koverhar i Lappvik, Hangö. För att verkligen signalera situationens allvar var arbetsminister Lauri Ihalainen (SDP) på plats och talade och lovade stödåtgärder utöver det vanliga. Den sommardagen fanns det ännu ett litet hopp om att verksamheten kunde upptas av någon ny ägare. Realisten Ihalainen uppmanade alla att inte fästa för stark tilltro till hoppet utan börja söka sig om efter nytt jobb. Problemet var förstås att det plötsligt uppstod ett överutbud på den närliggande arbetsmarknaden. Det fanns inte en lösning på problemet, inte ett nytt ställe för alla att söka sig till. Tvärtom slår det mig i efterhand med kompromisslös tydlighet att det var där och då som en stor grupp, främst män i övre medelåldern, gick från en enhetlig grupp på en gemensam bred väg till individer med egna stigar att söka sig fram längs med. Att flexibilitet ur politiskt perspektiv inte var bara en påtvingad ond nödvändighet utan även någonting positivt kan läsas ur Ihalainens ord på mötet i fråga om att man ska undvika att stanna upp i livet.

Om vi med termen arbetare som hör till arbetarklassen avser



människor som är beroende av förvärvsinkomster och kämpar sig fram i livet så blev FN Steels personal inte mindre arbetarklass i och med konkursen. Identifieringen måste ändå påverkas med en så omvälvande förändring. Industrins tid är ingalunda förbi, och arbetarrörelsen inom dess traditionella branscher spelar en stor roll. Samtidigt visar fabriksnedläggningar tydligt på behovet av en klassanalys som beaktar dels snabba förändringar, dels den nya diversiteten. Det kräver en debatt som länge legat i dvala, men tiden nu verkar mogen för.

Medan en del av den vänstersinnade intelligentian lyfter fram behovet av att tala om en bredare arbetarklass konstaterar andra att medelklassen som resultat av klasskampen vuxit och blivit en lägre medelklass. Ur ett historiskt perspektiv är det sistnämnda av stor vikt och ett resultat av mer än sekellång kamp för arbetarnas rättigheter. I viss mening blev arbetaren under 1900-talet i Finland medelklass. Jag avser då i vardaglig mening: fick det betydligt bättre ställt. Många kroppsarbetare nådde en nivå med villa, bil, båt och sommarstuga. Den nordiska välfärdsstaten byggdes upp. Kommer den nu att utvecklas eller nedmonteras? Hänger det samman med klassfrågan?

## **Från klasskamp till en kampklass**

Hufvudstadsbladets kulturchef Fredrik Sonck tangerar mångfalden i dagens arbetsamhälle i en artikel i HBL år 2017. Där slår han ett slag för "den breda arbetarklassen" och tillägger att man vid behov kan dela in den i undergrupper som "industriarbetarklass, akademisk arbetarklass, prekariat, service-arbetarklass, egenföretagande arbetarklass och så vidare." Den här indelningen kan ändå bli lika luddig som att tala om övre och lägre medelklass eftersom den inte i sig tar fasta på när och varför vi talar om arbetarklass. Till exempel akademiker kan vara, men är absolut inte alltid, arbetarklass (i och med att jag sedan länge slängt definitionen om kroppsarbetare över bord). Arbetare och arbetarklass är närliggande begrepp. En svetsare med en investerad lottovinst kan fortsätta sitt jobb och vara arbetare, men inte arbetarklass i meningen

beroende av förvärvsinkomster. Det kan ur ett ekonomiskt perspektiv finnas arbetare i under-, medel- och överklassen då man beaktar yrkesidentitet som ett i sig tillräckligt kriterium. Ett annat sådant kan vara att en person har nödvändigt behov av arbete, kamp, för att klara sig (avsaknad av möjligheten att koppla av utan ekonomiska bekymmer).

Begreppet arbetarklass bär en historisk börda som måste skakas av för att kunna kombineras med nutidens komplexitet. För vad är egentligen relevant? Jo, att få pengar nog att reda sig, mat på bordet, tak över huvudet, kläder och attiraljer som omgivningen kräver för social acceptans och helst allt detta med bevarad värdighet. Det är meningsfullt att tala om klass där det för någon grupp människor finns problem att livnära sig och orättvisor de utsätts för. Ett alternativ till "den breda arbetarklassen" och "den lägre medelklassen", ett alternativ till sparkapital eller medianinkomst som måttstock, vore att identifiera den nya arbetarklassen utifrån behovet av livskamp. Arbetarklassen kunde ses som, eller ersättas av, en klass för de som kämpar, en kampklass. Den definieras av människor som identifieras av att de inte har någonting att luta tillbaka på, ifall jobbet plötsligt skulle dras in eller någon olycka inträffa. Kampklassen består av alla De som saknar tryggheten; som saknar en ekonomisk och social säkerhet. Det är ingen statisk grupp. Både framgång och nedgång lurar runt hörnet. Det är en heterogen samling livssituationer, inte människor i ett givet fack. Det är dynamik, försök och misstag och oorganiserat. Numera förutsätts man vara flexibel, redo att utbilda om sig och byta bransch (trots ett motsägelsefullt krav att samtidigt specialisera sig). Ett lycksökande i flyktighet är svår-förenligt med traditionellt organiserad klasskamp.

Termen löntagare fyller förstås en funktion och kan vara till hjälp då vi talar om arbetslivssituation och privatekonomi. Men termen hjälper föga för att ringa in alla som hör till arbetarklassen. Det nya – i den omfattning vi ser idag – är att man kan vara löntagare en månad, men inte nästa. Då är det studier eller projekt som betalas med arvode som gäller. En kombination av rädsla och lockelse för den nya ordningen, som på nyliberalistiskt maner har möjligheter och lockelser

uppdukade i kombination med risker. Vi är allt mer i Bruce Springsteens Atlantic City: "Down here it's just winners and losers and don't get caught on the wrong side of that line." Ett visst stöd för detta antagande finns bland annat i en relativt färsk bok om klass, nämligen historieprofessor Juha Siltalas verk *Keskiluokan nousu, lasku ja pelot* – med en titel som är talande för innehållet.

En plats i vardagsjobbets hamsterhjul är vad en betydande del av en trygghetstörstande generation suktar efter. Därför finns till exempel kampanjer som *Operaatio vakiduuni* (Operation fast jobb) som initierades från ungt fackligt håll och föranledde demonstrationer och ett medborgarinitiativ som fick långt över de 50 000 underskrifter som behövs för behandling i riksdagen. Det är ett konkret uttryck för missnöje över dagens melodi med ovissheten som ovälkommen medresenär på karriärresan. Ett annat politiskt verktyg för att samla upp mångfalden hos "den nya arbetarklassen", eller kampklassen som jag skulle föredra att tala om ifall vi måste använda ett klassbegrepp, är ett system med medborgarlön (basinkomst). En sådan modell testas i pytteliten skala av Sipiläs regering, men har stött på hård kritik och anses varken kunna bevisa eller motbevisa någonting avgörande. Att en medborgarlön diskuteras är i sig ett försök att tackla den nya tidens arbetsdiversitet. Frågan har diskuterats i tiotals år, men inte fått politisk förankring bland etablerade partier (undantag för De gröna). Däremot har den influerat andra partiers alternativ, exempelvis socialdemokraternas *Yleisturva* (ung. generellt skydd) som partiets unga tagit fram och som nu förädlas. År 2013 tog även Svensk Ungdom ställning för att ersätta socialbidrag med medborgarlön. Av de etablerade partierna var det endast De gröna som entydigt hade en basinkomst med i sitt valprogram i riksdagsvalet 2015.

I någon mening kan den här kampen som leds av unga, ofta studerande med osäker framtid och visstidsanställningar, ses som vår tids nya centrala kamp. Det är ändå inte nödvändigtvis en klasskamp. Alla klassindelningar riskerar skjuta över målet i en tid då förändringens vindar blåser hårdare än någonsin. Det handlar inte om vad nå-

gon just nu tjänar eller jobbar med. Jag tänker att en ny klassanalys måste beakta det sociala och kulturella som fångades i de antologier om klass som Schildts respektive Söderströms publicerade år 2009. En snuttjobbbares ekonomiska trygghet påverkas av om en förälder som vill hjälpa till äger ett par lägenheter eller sommarstugor som kan avyttras om nöden så kräver en dag. Som en vän sade i frustration: "Vissa säger att de har slut på pengar i meningen att de måste ta från sina sparkonton. De förstår inte vad det är att vara utan pengar. Då jag är utan betyder det att allt är slut på riktigt." Jag vill inte hävda att alla de nya fenomen jag nämner ersätter den gamla klasskampen eller fackföreningsrörelsens roll. Tvärtom rasar den gamla kampen vidare i modifierad form och kan tjäna som föredöme för kompletterande nya sätt att tackla nya fenomen i vår tid av snabb förändring.

#### **Källor i skrift:**

- ABL, Arbetarbladet, tidskrift 2017, del av projektet Finland 100 år, sid. 50–51.  
Hiidenheimo, Silja, Fredrik Lång, Tapani Ritamäki & Anna Rotkirch (red) (2009) De andra, Helsingfors: Söderströms.  
Kaihovirta, Matias (2015) Oroliga inför framtiden – En studie av folkligt politiskt agerande bland bruksarbetarna i Billnäs 1900–1920. Sällskapet för forskning för arbetarhistoria och arbetartradition, Helsingfors.  
Siltala, Juha (2017) Keskiluokan nousu, lasku ja pelot, Otava.  
Sundström, Charlotta & Trygve Söderling (red.) (2009) Obs! Klass, Helsingfors: Schildts förlag.

#### **Källor på webben:**

- <https://demokraatti.fi/thomas-wallgren-en-stor-seger/>  
<https://www.hbl.fi/artikel/tror-du-att-du-ar-medelklass-chansen-ar-stor-att-du-har-fel-fel-fel/>  
<https://www.hbl.fi/artikel/genom-konsumtion-uppratthaller-arbetarklassen-klassamhallet/>  
<http://www.nytid.fi/2017/03/ar-vi-alla-arbetarklass-nu/>  
<http://gamla.hbl.fi/nyheter/2013-05-24/454076/svensk-ungdom-vill-ersatta-bidrag-med-medborgarlon>

# ”SPÅRAFÖRENINGEN” – EN SYMBOL FÖR DEN FINLANDSSVENSKA ARBETARKLASSEN I HELSINGFORS

av **Henrik Helenius**

**D**et vilar ett mytens skimmer över Spårvägens svenska socialdemokratiska förening trots att organisationen lades ner år 2000. I dagligt tal hette den alltid ”Spåran” eller ”Spåraföreningen” med vokalen å kort uttalad. Där fanns ”spåraförare och kondare”, spårvagnsförare och konduktörer som de heter på äkta ”stadslang”, en blandning av svenska, finska och lite ryska.

Två av dem som var med då det begav sig är de numera pensionerade spårvagnsförarna Per Blomster och Nils Granroth som intervjuades av undertecknad. Intervjun gjordes i hörnet av Eriks- och Fredriksgatan i stadsdelen Kampen i centrum av Helsingfors och fortsatte sedan på populära Pub Angleterre ett stenkast därifrån.

”Titta här”, säger Blomster och Granroth och pekar på fyra smala parallella mellanrum som likt mörka linjer löper mellan gatstenarna i Eriksgatans backe upp mot Fredriksgatan. I tiderna gick spårvagnslinje nummer sex från Mannerheimvägen upp längs Kalevagatan förbi den berömda konstnärsrestaurangen Kosmos fram till Annegatan där den svängde norrut, varefter den från Annegatan pånytt svängde västerut längs Eriksgatan där vi nu står. Vid Apoteket Svanen, som fortfarande finns kvar, svängde sexan sedan in på Lappviksgatan för att fortsätta fram till ändhållplatsen vid Maria sjukhus.

Men tiderna och tekniken krävde nya och större spårvagnar. Kurvorna för sexans gamla rutt blev för trånga för de nya spårvagnarna. År 1959 lade ledningen för Helsingfors stads trafikverk ner rutten och flyttade den istället till Bulevarden tre kvarter längre söderut där sexan kör än idag, berättar Blomster och Granroth. I många år stod sexans gamla skenor kvar som ett svagt blänkande minne innan de slutligen helt avlägsnades. Nu återstår bara de streckliknande mellanrummen efter skenorerna i Eriksgatans backe.

Hörnet av Eriks- och Fredriksgatan är minnesvärt också av en annan anledning. Här korsade nämligen trolleybusslinje fjorton, även den nedlagd sedan årtionden, och sexans spårvagn varandra. Blomster och Granroth skrattar hjärtligt när de snart sextio år senare minns vilka praktiska problem som uppstod vid korsningen. Båda två var nämligen för länge sedan spårvagnsförare på just den här linjen.

*Sexans elledning gick under buss fjortons elledning vilket betydde att korsningen var strömlös. Kom man alltför långsamt körande upp för Eriksgatans backe blev spårvagnen utan elström och stannade på Fredriksgatan. Då kunde man inte göra annat än dra ner bygeln och låta vagnen backande rulla ett stycke neråt. Sedan satte man full fart framåt och kunde äntligen rulla över Fredriksgatan.*

Blomster minns hur spårvagnens backande var något av ett folknöje, och eleverna från Annegatans svenska folkskola i närheten hörde till de ivrigaste hejarklackarna.

*Det stod en massa småungar omkring och hejade på oss när vi kämpade för att komma vidare, säger han.*

Med tanke på den finlandssvenska arbetarrörelsen är de här kvarteren i Kampen historiska. I riksdagsval efter riksdagsval jobbade Spåraföreningens medlemmar för inval av K-A Fagerholm. Till saken hör att Fagerholm i sina memoarer "Talmannens röst" (1977) skrev om sitt barndomshem vid Arbetargatan och hur han därifrån promenerade till Annegatans svenska folkskola. Hans skolväg gick bland annat längs spårvagnslinjen på Lappviksgatan. Spåraföreningen hade en egen fana som vi med stolthet bar i socialdemokraternas förstamajståg och andra fester, berättar Blomster. Han påminner om att föreningen i många år hade en egen representant i Helsingfors stadsfullmäktige.

Per Blomster var i många år ordförande för Spårvägens svenska socialdemokratiska förening.

*Som mest hade vi ett sjuttiototal medlemmar i föreningen som grundats 1946. En gång i månaden samlades vi till möte i dåvarande rum 22 i Folkets hus i Helsingfors.*

Blomster minns bra många av dem som var med i Spåran. Det påfallande stora inslaget av svenskspråkiga bland Helsingfors stads trafikverks spårvagnsförare och -konduktörer är av gammalt datum. Redan i samband med storstrejken 1905 hade det dåvarande privata trafikbolaget kallat in ny arbetskraft av strejkbrytare från svenskspråkiga Sibbo socken öster om Helsingfors. Som ett minne från den tiden fanns på Mannerheimvägen bredvid Tölö spårvagnshallar ett bostadshus för trafikverkets personal som kallades "Sibbo kyrka" på grund av byggnadens kyrkliknande torn.

Traditionen med finlandssvenskar som sökte sig till trafikverket fortsatte i årtionden. Nu även från andra tvåspråkiga östnyländska kommuner än Sibbo. Per Blomster är uppvuxen i Borgå landskommun, medan Nils Granroth för länge sedan bodde i Borgå stad. Därremot bröts strejkbrytartraditionen eftersom de svenskspråkiga snart blev lika fackligt och politiskt aktiva som sina finskspråkiga arbetskamrater.

Inom trafikverkspersonalens fackavdelning pågick under de första efterkrigstida decennierna en stenhård kamp mellan socialdemokrater och kommunister. Ibland kunde det bli ytterst jämnt i omröstningarna. "Men socialdemokraterna behöll alltid majoriteten inom fackavdelningen," framhåller Blomster och Granroth.

Granroth minns än idag med glädje den stora sammanhållningen inom trafikverket och hur man träffades också utanför arbetet.

*Arbetstagarna hade en egen blåsorkester, en schackklubb och en bowlingklubb, säger han.*

År 2000 lades Spårvägens svenska socialdemokratiska förening ner.

*Då var vi bara ungefär femton medlemmar. Nästan ingen var*

*mera kvar i arbetslivet. Dessutom hade antalet svenskspåkiga inom trafikverket under årens lopp långsamt men säkert sjunkit, konstaterar Blomster.*

Men varken Blomster eller Granroth vill fastna i minnenas värld. De är nämligen förankrade i nuet och med blicken vänd mot framtiden.

*I Stockholm och Oslo ser man många invandrare bland både buss-, metro- och spårvagnspersonalen. Samma börjar mer och mer gälla Helsingfors. Det är mycket positivt att invandrarna får jobb inom Helsingfors stads trafikverk. De är hjärtligt välkomna, framhåller Blomster och Granroth.*

Nu vill Helsingfors experimentera med förarlösa metrovagnar. Blomster och Granroth anser att man bra kan göra det för att se hur det går. De är nämligen helt övertygade om att spårtrafiken har framtiden framför sig.

*I Helsingfors satsar man på spårvagnarna. Samma gäller städer som Åbo och Stockholm där man i tiderna var dum nog att ta bort spårvagnarna. Även i Tammerfors som för länge sedan avskaffade sina trolleybussar planerar man nu ett helt nytt spårvägsnät, påminner Per Blomster och Nils Granroth.*

(Intervjun utfördes av Henrik Helenius för Arbetarbladet hösten 2016)





Spårvagnsförarna Nils Granroth och Per Blomster visar var spårvagnslinje sex gick längs Eriksgatan upp mot Fredriksgatan. På några av bilderna ser man tydligt de mörka linjerna mellan gatstenarna. (Foto: Henrik Helenius)

Rolf Johansson

## OM DEN FINLANDSSVENSKA ARBETARKLASSENS RÖSTNINGSBETEENDE

**S**å kallade arbetare, även de finlandssvenska har kunnat delta i lantdags/riksdagsval sedan 1907 och i kommunalval och elektors/presidentval sedan 1919 (Europaval sedan 1995). Fram till 1954 var Helsingfors en del av Nylands valkrets i statliga val.

I det första lantdagsvalet 1907 i Finland utföll rösterna och mandaten på följande sätt: SDP (Finlands Socialdemokratiska Parti) var det största partiet med 37 % (80 mandat), finska partiet fick 27 % (53), ungfinska partiet 14 (26), SFP (Svenska folkpartiet) 13 % (24) och övriga 9 % (11). SFP gjorde ett gott val i Nyland och Helsingfors, även om dess ställning hade försvagats jämfört med tsartidens svenska parti. I Nyland fick SDP 35 % och i Helsingfors stad 32 %.

Så hur har de svenskspråkiga arbetarna röstat? Enligt klass eller språk? Alternativen var att identifiera sig med sina finskspråkiga arbetskamrater eller sluta upp kring den svenska samlingsrörelsen med Svenska folkpartiet som primus motor. Man kan svara: I praktiken både och. Fackligt har man slutit upp kring sin klass, medan man kulturellt, även politiskt, identifierat sig med det svenska språket. Det finns tydliga regionala skillnader. I huvudstaden fungerar t.ex. fackavdelningar ofta tvåspråkigt, medan i svenska Österbotten, Västnyland och på Åland har finskan utgjort ett problem för de svenskspråkiga.

Traditionellt har SDP, SFP och DFFF/VF (Demokratiska Förbundet för Finlands Folk/Vänsterförbundet) organiserat svenska arbetare. Vänsterpartierna gjorde det genom sina svenska partidistrikter. Efter kriget hade socialdemokraterna flera partiavdelningar, från verkstadsklubbar till stadsdelsföreningar. I dag har man två. SFP hade fram till 1970-talet organiserat sina medlemmar i en stor förening, innan man delade upp denna i flera lokala stadsdelsföreningar. I val ställde partierna upp kandidater från arbetarklassen. I riksdagsval

**Tabell 1.** Exempel på kommunalvalsresultat olika år (mandat i Helsingfors fullmäktige):

1919	SDP 26, SFP 22, övriga borgerliga 12
1928	SFP 22, SDP 13, kommunister 10, övriga borgerliga 14
1950	SDP 19, DFFF 15, SFP 9, övriga borgerliga 24
1964	SDP 21, DFFF 16, SFP 11, övriga borgerliga 29
1984	SDP 19, DFFF 11, SFP 8, övriga borgerliga 47
2012	Samlingspartiet 23, Gröna 19, SDP 15, Vänsterförbundet 9, Sannfinländarna 8, SFP 5; övriga 6.
2017	Samlingspartiet 25, Gröna 21, SDP 12, Vänsterförbundet 12, Sannfinländarna 6, SFP 5, övriga 6.

blev ingen arbetarkandidat vald för SFP. På Lilla Teatern sjöng man i en revy om SFP: "Jag röstar på NN – för inval av Ehrnrooth, Gestrin och Melin" (de tre var långvariga SFP-riksdagsmän i huvudstaden). Idag har SFP ett mandat i huvudstaden.

Även inom vänstern hade genuina arbetare svårt att bli invalda. Svenskspråkiga riksdagsledamöter för vänstern har möjligen en arbetarbakgrund, men som valda har de haft en akademisk, medelklasskaraktär, allt från K-A Fagerholm och Ralf Friberg (SDP) till Silvia Modig (VF). Samma sak kunde konstateras vid kommunalval. Den sista "riktiga" svenska arbetaren i fullmäktige i Helsingfors torde ha varit spårvagnsföraren Harry Lindgren (SDP).

Enligt professor Tom Moring var under mellankrigstiden Svenska folkpartiet och Socialdemokraterna de dominerande partierna i Helsingfors.<sup>1</sup> Efter det har Samlingspartiet och De gröna etablerat sig som ledande politiska grupperingar. SFP har drabbats av det sjunkande svenska befolkningsunderlaget, men har även förlorat väljare till Samlingspartiet och De gröna. Vänstern, och i synnerhet Socialdemokraterna, har på finskt håll förlorat arbetarväljare till Sannfinnarerna och medelklassväljare till De gröna. Unga socialdemokrater ser ofta de gröna som ett attraktivt alternativ. I kommunalvalet 2017 ut-

manade De gröna och Samlingspartiet om posten som största parti och därmed borgmästarparti i Helsingfors. Samlingspartiet lyckades dock hålla undan.<sup>2</sup> Att förlora väljare till Sannfinländarna har just inte skett på svenskt håll sannolikt pga. sannfinnarnas ofta ogina inställning till finlandssvenskarna.

En kandidat med chanser till inval i Helsingfors på svenskt håll skall idag ha en medelklass-, gärna "lite grön" karaktär, också med möjlighet att fånga upp väljare över språkgränsen. Betecknande så är de svenska socialdemokraternas enda representant i stadsfullmäktige en universitetslärare, docent Thomas Wallgren.

Långa bron har sedan länge upphört att vara klassgräns. De nya bostadsområdena har förändrat situationen. SFP måste kämpa med Samlingspartiet om de borgerliga väljarna. Den traditionella, ofta fackligt baserade arbetarklassen fortsätter att minska. Det sades ännu på 70-talet att den svenska socialdemokratiska riksdagskandidaten kunde räkna med 3 000 "säkra" röster. Det stämmer inte längre. Den traditionella arbetarklassen kommer också i fortsättningen att rösta traditionellt, på Socialdemokraterna, SFP och Vänsterförbundet. De "nya" löntagarna med egna nätverk och egna värderingar har inte någon traditionell partilojalitet. Här kan De gröna, även Samlingspartiet, ha framgång.

Idag har de politiska partierna med undantag för Sannfinländarna någon form av svenskspråkig verksamhet. Så har inte alltid varit fallet. De finskspråkiga borgerliga partierna hade länge en finskspråkig prägel. Den organiserade arbetarrörelsen har stött tvåspråkigheten, även om där även funnit vissa finsknationella röster.

En enkät, utförd av Vesa Seppälä år 1998 mätte partisympatierna hos de svenska medlemmarna i Finlands Fackförbunds Centralorganisation (FFC, på finska SAK). Av de tillfrågade svarade 962, dvs. 48,1 %, men av dessa angav hela 36,5 % inte sin politiska ståndpunkt. Bland de som svarade på frågan fick SFP 37,3%, SDP 15,6%, Vänsterförbundet 2,3%, Centern 1,9%, De gröna 2,4 %. SFP var starkt på landsbygden och hade inflytande på lokal nivå, men högre upp i den

fackliga hierarkin bestämde vänsterpartierna. Detta berodde på en lång tradition inom FFC, men också på att SFP sällan ställde upp med egen lista i de fackliga valen.<sup>3</sup>

*"I fackliga val brukade SDP vinna klart, men i politiska val vann SFP lika klart. Språket är viktigt för finlandssvenskar, också arbetare. Jag är själv politiskt engagerad inom socialdemokratin,"* kommenterar en fackligt aktiv man från Helsingfors.

*"Jag röstar på den lokala riksdagsmannen från SFP. Han är en duktig man och vi behöver en svensk representant för regionen i riksdagen. Själv är jag inte särskilt intresserad av partipolitik",* kommenterar en kvinna som är branschskreterare från Ekenäs.

## **Inför framtiden**

Existensen av traditionella yrken kommer att finnas kvar, de som idag sysselsätter ca 3 000 FFC-anslutna finlandssvenskar. Det finns branschvisa och yrkesmässiga skillnader. Metallarbetarförbundet kommer att förlora medlemmar – och det vill förbundet bekämpa genom att inom kort gå med i ett storförbund. De svenska medlemmarna kommer att verka i formellt tvåspråkiga, men de facto enspråkigt finska avdelningar. De är få till antalet och behärskar i regel finska. Det ser ljusare ut för t.ex. Byggnadsarbetarförbundet.

Merparten av de svenskspråkiga löntagarna (beräknade till ca 14 000 personer) är inte medlemmar av FFC-förbund. Det "nya" inslaget är förhållandevis unga människor som studerar eller har studerat vid de två svenskspråkiga yrkeshögskolorna Arcada och Practicum, belägna vid Arabiastranden med campus och närliggande studentbostäder. Där utbildar de sig till barnmorskor, fysioterapeuter, sjukskötare, hälsovårdare, idrottsinstruktörer mm, men också kulturproducenter och småföretagare. Den här gruppens sociala mobilitet är betydande: en del har omedelbar framgång i yrkeslivet, andra får nöja

sig med arbetslöshet eller snuttjobb med låga löner. Enligt minister Pär Stenbäck, f.d. ordförande för Svenska folkpartiet har den här gruppen i regel ingen bindning till de gamla finlandssvenska strukturerna, varken vänsterns eller Svenska folkpartiets.<sup>4</sup> Dessa löntagare kan vara fackligt organiserade, men många betraktar sig hellre som entreprenörer än arbetstagare. De har sina egna nätverk, ofta via yrkeshögskolornas alumniaktiviteter, men engagerar sig just inte i traditionell finlandssvensk verksamhet.<sup>5</sup>

Hur det här kommer att inverka på de politiska constellationerna i huvudstaden är en intressant fråga. Som vi tidigare konstaterat har Samlingspartiet och De gröna blivit de makthavande grupperingarna. T.ex. i två val har De gröna blivit största parti i det gamla arbetarfästet Berghäll. På finskt håll har även Sannfinländarna möjlighet till framgång, i synnerhet om man i rikspolitiken är i opposition. På svenskt håll väntas SFP hålla ställningarna, även om det utmanas av Samlingspartiet och De gröna. SFP har lidit av det minskade svenska befolkningsunderlaget, men även av att näringsstrukturens förändring och tvåspråkigheten gagnat den finska högern. Vänsterns framgång på svenskt håll beror långt på hur man lyckas nå ut till "de nya löntagarna". Kandidatnomineringen är central för alla partier. En framgångsrik svenskspråkig kandidat skall vara presentabel, utbildad och kunna korsa gamla barriärer – ideologiska och språkliga (erövra finska röster). Detta innebär att alla partiers kandidater börjar se likadana ut och att det blir trångt i den politiska mitten. Det har uppkommit nya småpartier så som Feministerna och Piratpartiet som fått representation i stadsfullmäktige, men det förefaller osannolikt att man på svenskt håll skulle få en populistisk rörelse med valframgång.<sup>6</sup>

Nuförtiden existerar ingen automatisk lojalitet till de gamla finlandssvenska strukturerna. Gamla föreningar intresserar allt mindre. Inom föreningslivet sker en "förgubbnings". Typiskt nog är det nästan bara pensionärsverksamheten som lockar folk. Fackföreningsrörelsen förlorar medlemmar, men finländarnas förkärlek för organiserade verksamhetsformer och välfärdsstaten garanterar dess framtida existens.

Problemet är att nya, unga medlemmar inte vill vara aktiva inom facket.

Den sk. taxellska paradoxen<sup>7</sup> är en realitet i Helsingfors. Det finns visserligen helt svenska föreningar. Andra är formellt tvåspråkiga, men är de facto finskspråkiga. Svenskspråkiga helsingforsare talar i regel god eller hygglig finska, så att engagera sig i en finskspråkig förening är inte svårt. Idag väljer folk sina aktiviteter i hög grad efter intresse, inte politik.

Antagonismen mellan SFP och övriga partier som har svensk verksamhet, i synnerhet SDP, har försvunnit. Visserligen konkurrerar man om väljare vid val och i kampanjens hetta kan orden vara hårda. Men tiderna är andra än de var för bara några decennier sedan. Svenska Kulturfonden har stött politisk arbetarkultur och vänstersympatisörer kan väl bli medlemmar i de traditionellt borgerliga Handelsgillet och Svenska Klubben. Därmed vore det angeläget med ett mera omfattande samarbete över partigränserna i för finlandssvenskarna angelägna frågor. Svenska Finlands Folkting kunde ta en större roll som koordinator.

Det är kanske befängt att kalla den finländska arbetarklassen i Helsingfors för arbetarklass. *Löntagare* skulle sitta bättre. Men det finns fortfarande en liten grupp "klassmedvetna" arbetare på svenskt håll som också i fortsättningen kommer att ordna möten på traditionellt vis, partipolitiskt eller fackligt. Den stora skaran av svenskspråkiga löntagare, även de vänstersinnade, är redo att sluta upp för svenskheten om frågorna och verksamhetsformerna upplevs som relevanta.

Vilken är betydelsen av en arbetar- eller löntagarklass i Helsingfors för svenskheten i Finland? Sociologen, professor Erik Allardt fastslog att den kanske främsta orsaken – vid sidan av det historiska – att finlandssvenskarnas position som språklig minoritet är så mycket starkare än de flesta andra europeiska språkminoritetens, är att språkgruppen är starkt närvarande i landets centrum, alltså huvudstaden.<sup>8</sup> T.ex. tyskarna i danska Sönderjylland och danskarna i tyska Schlesvig bor i perifert gränsområde (Grenselandet).

Det är i republikens kärna som den politiska och ekonomiska makten utövas. Här finns också kulturinstitutionerna, de ledande mass-

medierna, bokförlagen, de ledande universiteten och högskolorna. Finlandssvenskarna har även varit en förhållandevis ekonomiskt välbeställd minoritet. Även om de finlandssvenska arbetarna i Helsingfors inte fått ta del av alla frukter som tillfallit de svenskspråkiga så har man spelat en politisk och kulturell roll i nationsbygget i huvudstaden, något som även gagnat hela Svenskfinland.

1. Samtal med professor Tom Moring 2017.
2. Valstatistik: Johansson, Rolf : Vi bygger staden – Helsingfors Svenska Arbetarförening 1898–1988 Helsingfors, 1987, s. 166, Helsingfors statistiska årsbok 2016 s. 259.
3. Seppälä, Vesa (1998). Hur svenskspråkiga ser på facket – Medlemsundersökning bland FFC-förbundens svenskspråkiga medlemmar. Helsingfors 1998. På finskt håll var motsvarande. siffror: SDP 30 %, vänsterförbundet 9 %. Centern 5 %, gröna 3 %, SFP 0,7 %. Hela 46 % kunde eller ville inte meddela partiståndpunkt.
4. Samtal med minister Pär Stenbäck 2017.
5. Weckström Hbl 21.6.2016.
6. Samtal med minister Pär Stenbäck 2017.
7. Enligt den Taxellska paradoxen leder enspråkiga lösningar till tvåspråkighet medan tvåspråkiga lösningar leder till enspråkighet, på grund av att det starkare språket (finska) tar över.
8. Allardt, Erik & Starck, Christian (1981). Språkgränser och samhällsstruktur. Finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv. AWE/Gebers, Stockholm. Björn Månsson "Ingen demografisk dramatik i sikte" i Det svenska i Finland år 2030. Tankesmedjan Magma, Helsingfors 2017.



# FAR OCH SON – FINLANDSSVENSKAR I SAMMA FABRIK: ”ATT VÄLJA SVENSKAN ÄR ETT MEDVETET VAL”

av **Henrik Helenius**

**S**å kallad *domänförlust* är ett rätt så vanligt uttryck i finlandssvensk debatt om språkets ställning. Vid en domänförlust försvinner minoritetsspråket (svenska) från ett specifikt rum eller användningsområde och ersätts av ett majoritetsspråk (finska eller engelska). Historien om den svenskspråkiga arbetarklassen i Helsingforsregionen är i stor utsträckning en berättelse om domänförluster. Liksom Laura Kolbe konstaterar i denna publikation förfinskades den svenska befolkningen och familjelivet starkt under senare halvan av 1900-talet. Samtidigt växte den finskspråkiga industrin starkt. Att bevara sitt svenska modersmål i den miljön kan vara utmanande och kräva medvetna val.

Fallet Johan och Toni Blomster, far och son, utgör ett exempel på hur det svenska språket gått vidare från generation till generation inom en mycket finskspråkig omgivning. Både Johan Blomster och hans son Toni Blomster är födda, uppvuxna och bosatta i Helsingforsregionen och båda har största delen av sina liv arbetat i samma metallfabrik. De har gjort ett medvetet val: att föra det svenska språket vidare till nästa generation.

Johan Blomster föddes år 1948 i Helsingfors. De första sex åren av sitt liv tillbringade Johan, som var yngst av sex bröder, i Rödbergen varefter familjen flyttade till Gamlas i Helsingfors. Johans far kom ursprungligen från Sibbo, likaså hans mormor som arbetade som köks-hjälp där. Johans far hade varit både försäljare och haft en egen firma. Nära hemmet i Rödbergen fanns en blomsterhandel där Johan arbetade en tid. ”Blomster förde ut blomster”, säger han med ett leende.

På 1970-talet gifte sig Johan Blomster och flyttade först till Kånala i Helsingfors och senare till Mårtensdal i Vanda. Paret fick två barn: en flicka och en pojke. Men trots att Johans fru är finskspråkig gick svenskan vidare till nästa generation, även om omgivningen inte all-

tid såg det som självklart: till exempel utgick kyrkan från att barnen skulle tillhöra mammans församling som var finskspråkig.

*Men vi ville från början att Mia och Toni skulle gå i ett svenskspråkigt dagis. Därför måste vi skriftligen komma överens om att barnen i det här fallet följer pappans språk när det gäller kyrkosamfund", erinrar sig Johan. "I början tyckte jag att det var dumt att tala svenska. Men senare började jag prata svenska med min dotter Mia. Med min son blev det alltid konsekvent svenska.*

Toni Blomster, född 1980, bekräftar att man talade både svenska och finska hemma.

*Med mamma var det alltid finska, men svenska med pappa. Därigenom blev jag helt tvåspråkig, säger Toni.*

Efter skolgången i Vanda han fortsatte Toni Blomster i Mellersta Nylands yrkesskola (MNY) i Åggelby i Helsingfors. Där gick han tre år och fick en utbildning som kunde jämföras med gymnasiet. Vid MNY valde han maskin- och metallinjen för att "få göra någonting från noll". Han minns att det var många som föll bort under studiernas gång.

*Av de tolv elever som började samtidigt med mig var det endast sju som blev färdiga, berättar Toni.*

De flesta klasskamraterna var tvåspråkiga, någon enstaka var enspråkigt svensk. Toni var färdigutbildad maskinmekaniker innan han 1999 gick in i armén. Trots att kompisarna valde Nylands brigad i Dragsvik valde Toni att gå i armén på finska. Efter avklarad värnplikt fick han efter tre dagar den 3 april 2000 jobb vid Neles fabrik i Kasåkers industriområde öster om Hertonäs i Helsingfors. Då behövde och ville Neles ha unga arbetstagare. Vid samma företag jobbar han fortfarande också om firman bytt namn flera gånger. Från Neles till

Jamesbury och sedan till Neles Controls, Neles Automation, Metso Automation och till slut bara Metso. Dagens Metso är en finländsk industrikoncern och en ledande leverantör av processlösningar. Kunderna finns inom gruv- och byggnadsindustrin, inom olje- och gasindustrin, samt inom pappers- och cellulosaindustrin.

Sitt jobb beskriver Toni som "ditt och datt". Han arbetar med processventiler för industrin och något som på engelska kallas "trouble shooting".

*Det innebär att om någonting inte fungerar ska det sättas åt sidan för att repareras av mig. Allt ska nämligen gå på löpande band, säger Toni.*

Det är stora pengar i omlopp. Den dyraste ventilen kostade 3,6 miljoner mark. Idag talar man om tusentals, till och med hundratusentals euro. Toni har också satsat mycket på att utbilda sig. Han har gått teknisk specialutbildning i företagets regi.

Det var knappast någon tillfällighet att Toni Blomster började arbeta vid det som idag heter Metso. Hans far Johan Blomster fick nämligen anställning vid samma firma den 1 oktober 1975.

*Jag hade gått på den maskintekniska linjen inom den svenskspråkiga Tekniska skolan i Helsingfors. Efter skolan gick jag in armén och fick sedan jobb vid Hartwall", säger Johan. "Jag begärde 1 100 mark i lön, men driftchefen sade att ha inte kan godkänna en sådan lön. Han beslöt att den istället blev 1 300 mark.*

Vid Neles, sedermera Metso, arbetade Johan Blomster som försäljare. Emellanåt var han på kontaktlinjen mellan huvudbolaget och dotterbolagen i Norden.

*För att jag kunde svenska var jag med om att sköta kontakterna till*

*främst Sverige och Norge. Ungefär fem procent av arbetstagarna inom Neles, nuvarande Metso, har svenska som modersmål.*

Johan berättar att det kunde handla om stora beställningar inom det exportinriktade bolaget. När han anställdes 1975 gick produkterna till 75 procent på export. Idag är exporten nästan helt dominerande. Men det är också annat som förändrats.

*Förr stod det Made in Finland på produkten. Numera står det Made by Metso. Orsaken är att komponenterna görs överallt i världen. Till exempel i Kina, konstaterar Johan.*

Samhällsfrågor är också något som intresserar både far och son.

*Jag tillhör gruppen flytande väljare så jag har röstat på olika partier. Men jag röstar alltid på en kandidat med svenska som modersmål. Det är en viktig poäng, säger Johan Blomster.*

*Jag har ställt upp som kandidat för socialdemokraterna både i Metallarbetarförbundets kongressval och i kommunalval. Som aktiv inom det som numera heter Industrifacket kändes det naturligt att bli socialdemokrat", säger hans son Toni Blomster. "Fast genom familjetillökningen har jag lite trappat ner mina engagemang.*

Toni har även varit facklig avdelningsförtroendeman på sin arbetsplats, deltagit i flera fackliga kurser – på finska, även om det också arrangeras många svenskspråkiga kurser – som ordnats av Metallarbetarförbundet, och han tillhör styrelsen för Roihupellon metallityöväen AO 12. Ungefär åttio procent av Metsos arbetstagare är organiserade inom Industrifacket. I och med att Metso flyttat till Haxböle och genom bildandet av Industrifacket kommer också fackavdelningen att få ett nytt namn. När det gäller Industrifacket tycker Toni att det är svårt att säga vad det kommer att medföra.

*Ännu vet man inte vad som kommer att hända.*

Toni sitter också i styrelsen för Martinlaakson sosialidemokraatit som är den lokala socialdemokratiska partiavdelningen i Mårtensdal.

*Eftersom jag varit fackligt aktiv och ställt upp för socialdemokraterna i Metallarbetarförbundets kongressval var också mitt medlemskap i Finlands socialdemokratiska parti ett naturligt val som jag är nöjd med. Svenska folkpartiet var däremot aldrig ett alternativ för mig.*

I hans hemstad finns också Vanda svenska socialdemokrater som tillhör Finlands svenska socialdemokrater (FSD). Toni säger att han bra kunde tillhöra den svenska socialdemokratiska partiavdelningen.

*Men det bara blev så att jag valde den finska socialdemokratiska föreningen i Mårtensdal, konstaterar Toni Blomster.*

Idag är Johan sedan några år pensionerad. Han bor i ett egnehemshus i Frisbacka i Esbo. När han blickar tillbaka så är han tacksam över att ha haft svenska som modersmål. Tvåspråkigheten var som sagt till nytta i jobbet, särskilt med tanke på de nordiska kontakterna.

*Kan man svenska har man också lättare att lära sig engelska" tycker Johan och minns att han en gång var intresserad av att testa språkkunskaperna på sin arbetsplats. "Det visade sig att ju högre upp man kom i hierarkin detso bättre var kunskaperna i svenska. Den högsta chefen som också var ägare kunde flytande svenska.*

Sedan 2011 är Metsos fabrik belägen i Haxböle i Vanda och där jobbar Toni Blomster ännu i dag. Toni är registrerad med svenska som modersmål, men han medger att hans finska är starkare på grund av den finskdominerade omgivningen. Därtill kommer engelskans växande inflytande.

*Man kunde till och med säga att min engelska är starkare än min svenska. Men jag har märkt att det är lättare att översätta från engelska till svenska än från engelska till finska. De flesta av mina arbetskamrater är finskspråkiga och det gick nästan tio år då jag inte pratade svenska.*

Toni säger att det visserligen finns en del svenskspråkiga inom Metso.

*Men med många av dem blev man van att prata finska tills man en dag upptäckte att också de var finlandssvenskar. Men eftersom man vant sig med att tala finska också med dem fortsatte man på finska.*

Också Tonis sambo är finskspråkig.

*Hon är visserligen hemma från Vasa men klarade aldrig studenten på grund av den obligatoriska studentsvenskan. Trots det har hon ingenting emot det svenska språket, konstaterar Toni.*

Toni och hans sambo har två barn: två pojkar på 4 år respektive fyra månader. Med dem talar Toni konsekvent svenska medan sambon talar finska. Familjen är bosatt i Vandadalen i Vanda och fyraåringen går i ett svenskt dagis i Vanda som heter Timotej.

*Min fyraårige son är redan nu så språkkunnig att han sjöng Happy Birthday på engelska småler Toni som framhåller att han också tänker sätta sin yngsta son i samma svenska dagis.*

Toni understryker att han tror på svenskans framtid både i Finland och i huvudstadsregionen.

Men det kräver ett medvetet beslut att till exempel tvåspråkiga familjer går in för att bevara svenskan i nästa generation.



Far och son, Johan och Toni Blomster. (Foto: Henrik Helenius)

**Peter Ehrström:**

## **BORTOM NORMFINLANDSSVENSKHETEN – VAR FINNS DEN SVENSKSPRÅKIGA ARBETARKLASSEN I HELSINGFORS?**

### **Introduktion**

*"Kan finlandssvensken vara röd?"*.

Den retoriska frågan ställdes av historikern Matias Kaihovirta som rubrik för hans anförande under den finlandssvenska föredragsmaraton som anordnades på Svenska teatern i Helsingfors den 9 september 2017.

Frågan fick gå vidare till verksamhetsledaren för Finlands Svenska socialdemokrater i Helsingfors, Hildur Boldt. Kan man vara finlandssvensk och röd?

- Ja. Det kan man. Men är man det, då måste man motivera det. Är man finlandssvensk och hör till SFP ifrågasätter ingen det.<sup>1</sup>

Och förlängningsfrågan som aktualiseras är:

"Finns en finlandssvensk arbetarklass kvar i Helsingfors och i så fall var?"

När Magma i november 2017 bad mig reflektera över finlandssvenskhet och arbetarklass i Helsingfors uppfattade jag frågeställningen som både intressant och angelägen. Jag talar här om finlandssvensk arbetarklass, väl medveten om att termen i sig är något missvisande i dagens postindustriella kunskapssamhälle. Idag har en för industrisamhället tydligt identifierad arbetarklass i hög grad ersatts av och utvidgats med ett postindustriellt låglöneprekariat som utmärks av atypiska anställningar, låglönejobb och otrygga arbetsförhållanden och/eller arbetslöshet.

Artikeln är koncentrerad på nutid, men knyter även frågan till en historisk bakgrund och en mera generell omvandling från industrisamhälle till kunskapssamhälle och globala trender som gentrifiering av tidigare arbetarstadsdelar i stadskärnan. Syftet med artikeln är att undersöka och diskutera vad som har hänt med den svenskspråki-



ga arbetarklassen i Helsingfors. Med statistik som stöd undersöker jag utvecklingen i olika delar av Helsingfors. Ett syfte med artikeln är också att utmana stereotypierna med tolkningsföretråde gällande vad som räknas som det svenska Helsingfors (och i förlängningen Svenskfinland) och att därmed bidra till en vitalisering av diskussionen om vad som är, eller uppfattas vara, finlandssvenskt.

Särskilt belyses utvecklingstrender i tvåspråkigt identifierade och arbetarstadsdelar i innerstaden. Eira och Jakobacka kontrasteras ställvis som jämförelseplatser, vilket påminner om att det finns platser i huvudstaden som aldrig räknas in i det svenska Helsingfors, men som ändå rymmer ett antal svenskspråkiga. Statistiken möjliggör ibland studier på stadsdelsnivå, ibland enbart på basdistriktsnivå.

Utgångspunkten är att det skett både en minskning och ett osynliggörande av finlandssvensk arbetar- och underklass i Helsingfors. Detta osynliggörande har skett såväl utanför som inom det svenska Finland. Också i media och populärkultur.

Jag lanserar här begreppet "normfinlandssvenskhet" för en på högborgerlighet baserad och positionerad finlandssvenskhet, ett övre medelklass-perspektiv, som har tolkningsföretråde inåt, utåt och i media gällande vad som sätter normen för vad som definieras, och därmed synliggörs, som finlandssvenskt (och därmed bidrar till stereotypen "svenska talande bättre folk"). Trots att en stor del av Finlands svenskspråkiga inte ingår i denna normfinlandssvenska grupp.

Matias Kaihovirta konstaterar att "Den finlandssvenska historie-skrivningen har främst fokuserat på borgerliga aktörer, personer som tillhört eliten",<sup>2</sup> medan postdoc-forskaren Mats Wickström fastslår att det på grund av ett fokus på borgerligheten "saknas forskning om den finlandssvenska vänstern under 1900-talet. Det är en enorm lucka, speciellt då man beaktar att finlandssvenskar annars är en väldigt utforskad folkgrupp".<sup>3</sup> Kaihovirta och Wickström är två av de totalt sex forskare vid Åbo Akademi som fram till 2020 verkar inom ett tvärvetenskapligt forskningsprojekt, Klasskamp på svenska, som väntas bringa större klarhet i dessa frågor.

”Vi är intresserade av den finlandssvenska arbetarrörelsen som en ideologisk minoritet i språkminoriteten, men också som en språklig minoritet i den primärt finskspråkiga arbetarrörelsen”, uppger Wickström.<sup>4</sup> Den här artikeln har ingen koppling till det ovanstående forskningsprojektet, men avsikten är även här att bidra till en mera nyanserad bild av finlandssvenskheten. Syftet är att diskutera finlandssvenskhet och arbetarklass i Helsingfors och avgränsningen är uttryckligen staden Helsingfors och inte huvudstadsregionen, även om man kunde argumentera för att hela huvudstadsregionen är en funktionell pendlingsregion.

Jag har här valt att identifiera och lyfta fram normfinlandssvenskhet som begrepp. Min avsikt och förhoppning är att initiera diskussion, både i samhället och vetenskapligt, om en företeelse som är känslig att diskutera. Någon bred teoretisk diskussion om termen finns det inte utrymme för i en populärvetenskaplig artikel.

Jag argumenterar att förklaringen till varför en finlandssvensk arbetar- och underklass ”försvunnit” i Helsingfors handlar mera om ett osynliggörande och att detta kan kopplas till tre samverkande trender: *assimilering* (en övergång till normfinlandssvenskhet eller finskhet), *alienering* (avståndstagande eller utstötning från finlandssvenskhet) och *gentrifiering* (vilket traditionellt avser medelklassifiering av centralt belägna tidigare arbetarstadsdelar och utträngning av ekonomiskt mindre bemedlade invånare).

Eira och Jakobacka kan utgöra exempel på olika ytterligheter när det gäller finlandssvenska livsmiljöer i Helsingfors. När man ser på andel finlandssvenskar respektive antal finlandssvenskar i ett urval distrikt är det intressant, och kanske lite provokativt, att jämföra just Eira och Jakobacka. Jämförelsen är inte riktad mot Eira utan vill synliggöra lokala skillnader i Helsingfors. Eira toppar överlägset statistiken över områden med hög andel svenskspråkiga medan Jakobacka har den lägsta andelen. När man istället ser på antalet finlandssvenskar framträder en annan bild. Då har Eiras och Jakobackas linjer tidigare följt varandra, och bägge utmärks av att där bor förhållandevis få svenskspråkiga. I praktiken exemplifieras det normfinlandssvenska tolkningsföreträdet av

de antalsmässigt få Eirasvenskarnas synlighet jämfört med Jakobackasvenskarnas osynlighet. Bägge grupperna är antalsmässigt få, men medan Jakobackasvenskarna har kraftigt fortsatt decimeras i antal utgör Eirasvenskarna ett synligt och endast svagt minskande inslag i sin stadsdel. När det gäller inflytande och synlighet som finlandssvenskhet lever de också i vitt skilda världar. Medan Eirasvensken är själva sinnebilden för normfinlandssvenskhet och myten om de rika finlandssvenskarna, är Jakobackasvensken osynlig, okänd och förträngd, både i bilden av det svenska Helsingfors och Svenskfinland.

Diskussionen om (norm)finlandssvenskhet och arbetarklass i Helsingfors inbegriper uttryckligen också en "sammanhållningens problematik", en fråga som professorn i socialt arbete Magnus Dahlstedt och kulturgeografen Mekonnen Tesfahuney lyft upp för diskussion i debatten om utanförskap i svenska förorter. De identifierar huvudfrågan som: "Vilka har rätt att tillhöra samhällsgemenskapen och vilka hamnar utanför? Vilka har möjlighet att definiera de värden som gemenskapen bygger på och de gränser som inramar den?"<sup>5</sup>

## **Från industri till kunskap**

När man diskuterar den finlandssvenska arbetarklassens tillbakagång i Helsingfors är det skäl att också koppla frågan till globala trender, inte minst till långa ekonomiska och sociala vågrörelser i samhällsutvecklingen. I min doktorsavhandling beskrevs en stadsdelsomvandling över tre långa vågrörelser och särskilt den senaste övergången, från industrisamhälle till kunskapssamhälle.<sup>6</sup>

Övergången till ett postindustriellt samhälle är utmärkande för alla västerländska stater. I Storbritannien, industrialismens födelseland, sattes vändpunkten redan till år 1966 i fråga om sysselsättning. Från och med detta år började sysselsättningen inom tillverkning att minska som andel av den totala sysselsättningen inom ekonomin. Minskningen var inte enbart relativ utan märktes också i absoluta tal, i antalet arbetsplatser.<sup>7</sup> I USA förlorades från mitten av 1960-talet till mitten

av 1970-talet fler än 1,5 miljoner arbetsplatser i landets äldsta industriregioner, i norra och östra USA.<sup>8</sup>

I Finland betecknas perioden 1970–1998 som en period av deindustrialisering i de ledande finländska industristäderna.<sup>9</sup> Också i de medelstora städerna har en motsvarande utveckling skett, till exempel i arbetar- och industristadsdelen Brändö i Vasa.<sup>10</sup> Övergången till en postindustriell fas har ställt nya krav, inte minst på de västerländska storstäderna, att anpassa utvecklingspolitiken till samhällsförändringen. Enligt kulturgeografen Harri Andersson handlar det på sätt och vis om att återuppfinna staden: "Industristäder omvandlas till kunskapscentrum och hamnstäder till 'gateway city'. Nedlagda eller underutvecklade industri-, varvs- och lagerutrymmen omvandlas till nya miljöer och postmoderna levnadsområden. Relikerna av den fysiska miljöns historia putsas upp och görs om. De blir hypermoderna och anpassade till nutiden. Forna arbetsmiljöer omvandlas till platser för boende, nya kontorsområden, kultur eller turism".<sup>11</sup>

Den utveckling Andersson stakade ut 1997 var också långt hur de följande 20 årens urbana politik har kommit att ta sig uttryck. Urbanpolitiska visioner har i allmänhet resulterat i uppgradering och revitalisering av stadskärnorna, vilket medfört både medelklassens återkomst till eller intåg i innerstadsdelarna, och utträngning av ekonomiskt mindre bemedlade invånare. Denna medelklassifiering, särskilt av tidigare arbetarstadsdelar i innerstaden, kallas gentrifiering, vilket jag redogör närmare för i avsnittet om förklaringsmodeller till den finlandssvenska arbetarklassens "försvinnande" i Helsingfors.

Industrisamhällets övergång till postindustriellt kunskapssamhälle – enligt vissa uttolkare,<sup>12</sup> borde man snarare tala om ett industrisamhället 2.0 – bidrog under slutet av 1900-talet till en klar försvagning av begreppet klass.

## **Finlandssvensk och arbetarklass**

I en klassisk avhandling om helsingforsisk arbetarklass av Heikki Wa-

ris *Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolelle I – II* från 1932–34 noteras att till Helsingfors, och särskilt till stadens arbetarstadsdelar, flyttade man främst från Tavastland och Österbotten. Vid förra sekelskiftet var de svenskspråkiga österbottningarna i Helsingfors relativt sett fler än de finskspråkiga österbottningarna.<sup>13</sup> Arabia var den enda stadsdel norr om Långa bron som enligt Waris kunde betecknas som svenskspråkig, med 63 procent svenskspråkiga invånare, och som även hade stark (riks)svensk koppling via porslinsfabrikerna Arabia och Rörstrand. Waris (1932) lyfter inte fram andra typiska svenska platser i de tvåspråkiga områdena norr om Långa bron. Svenskspråkiga österbottningar bodde dock särskilt i Hermanstad och Majstad (45,7 procent av befolkningen). De svenskspråkigas andel vid förra sekelskiftet var klart lägre i Berghäll (27,3) än i hela området norr om Långa bron (35,3 procent).

Vid revirstrider och slagsmål mellan ungdomsgäng under denna tid fanns svenskspråkiga på båda sidorna, om det så gällde kvarter, gårdsgrupper eller stadsdel. Således, "*Alue voitti kielen*" – platsen övervann språket.<sup>14</sup> De tvåspråkiga arbetarstadsdelarnas pojkgäng identifierade sig mera geografiskt med platsen än enligt språk. Den geografiska identifikationen var sannolikt en stark bakomliggande faktor till assimilering över språkgränsen under hela industrisamhällets epok och bidrog till en erodering av en svensk arbetarklassidentitet. Waris (1932) beskrev arbetarsamhället norr om Långa bron som utpräglat tvåspråkigt, och noterar också att det i miljön vid förra sekelskiftet fanns tillräckligt många finlandssvenskar för att göra området levande tvåspråkigt också i vardagen och gatumiljön. I miljön fanns även exempel på helt enspråkiga svensktalande familjer.

Frågan om klass och språk var, och är, mångfacetterad. När Svenska folkpartiet (SFP) bildades, med rötterna i den svensknationella samlingsrörelsen, var det som högborgerligt parti föga attraktivt och föga välkomnande för finlandssvenska arbetare. Historikern Matias Kaihoviirta (2015) lyfter fram att det på svenskt håll också skapades en bild av inbördeskriget som en i huvudsak finsk angelägenhet, där

finlandssvenskarna deltog på den vita sidan:

”Först i ljuset av den senare historieforskningen har det framgått att drygt 2/3 av de svenskspråkiga finländare som avled till följd av inbördeskriget tillhörde den röda sidan i kriget... På finlandssvenskt håll har minnet av inbördeskriget länge präglats av synen på de svenskspråkiga finländarna som vita... Ur det här perspektivet var kriget inte ett inbördeskrig som utkämpades mellan svenskspråkiga finländare”.<sup>14</sup>

Att inbördeskriget inte var en finlandssvensk angelägenhet, enligt en normfinlandssvensk historieskrivning, visade sig också i språkbruket om kriget. Medan man på finska mera neutralt och generellt talar om konflikten som inbördeskriget har man på svenska i Finland ännu inte enats om rubriceringen är frihetskriget eller inbördeskriget, även om det senare blivit allt vanligare. Kanske symptomatiskt för frågans fortsatta känslighet valde till exempel en Svenska Yle-artikel att konsekvent enbart tala om ”kriget” i samband med att Matias Kaihovirtas avhandling prisbelöntes 2015 av Svenska litteratursällskapet i Finland.<sup>15</sup>

### **Finlandssvensk debatt 2009**

En naturlig ingång till en reflektion kring finlandssvenskhet och klass i nutid utgör de två finlandssvenska antologier om klassbegreppet som utkom samtidigt, 2009, ”De andra”, på Söderströms och ”Obs! Klass” på Schildts. Antologierna närmade sig intressant nog begreppet från två diametralt olika håll. Det första inlägget i Söderströms-antologin var signerat Maria Björnberg-Enckell, klassfrågan ur ett adligt och normfinlandssvenskt perspektiv, medan Schildts inledde med en text av Robert Åsbacka, med utgångspunkt i ”skötsam arbetarklass”.

Kanske var det symptomatiskt för behandlingen av klassfrågan i Svenskfinland att Söderströms i ”De Andra” vidgat klassbegreppet med adelsföreträdare och rika finskspråkiga, och ofta diskuterar arbetarklassen ur ett medelklassperspektiv, medan Schildts tydligare låter personer med arbetarklass- eller medelklass-bakgrund resonera kring klass. Ingendera antologin valde emellertid att skildra klass

ur ett tydligt underifrån-perspektiv. Man kunde jämföra med när Fauna Ndow Norrby 2014 initierade nätkampanjen Svart Kvinna i Sverige för att synliggöra både sexistiska och rasistiska attityder mot svarta kvinnor och året därpå gav ut antologin med samma titel, Svart Kvinna, vilka bägge föregick den 2017 uppmärksammade och betydelsefulla #metoo-kampanjen. Som jämförelse kan nämnas att inläggen i antologin Svart Kvinna inte skrevs av vita män ur medel- och överklassen, utan uttryckligen av utsatta svarta kvinnor och några utsatta svarta män. Men när Svenskfinland diskuterade klass 2009 var det inte ur de förfördelades perspektiv eller utgående från deras upplevelser, utan en bred diskussion där även medelklass, men också finansiell och adlig överklass, deltog. Det var ett sätt att avvärja och oskadliggöra klassbegreppet i debatten. Å andra sidan har antologierna också breddat bilden av Svenskfinland, från de grova stereotypiernas "svenska talande bättre folk".

Avdramatiseringen av klass-begreppet, när det återinfördes i debatten, medförde en kortvarig debatt. Undrade någon till exempel varför de numerärt så få Eirasvenskarna kan uppfattas som synliga representanter för finlandssvenskhet ("svenska talande bättre folk"), medan svenskspråkiga i Jakobacka för de flesta inom och utanför Svenskfinland, utgör en grupp helt osynliga finlandssvenskar? I den normfinlandssvenska bilden av det svenska Helsingfors existerar varken de, eller de(t) stadsrum som de bebor.

"Det verkar som om medelklassen gjort vad den kunnat för att radera klass ur sitt medvetande. Klass finns inte. Och om det nu skulle finnas så är det inget vi talar om", skrev Robert Åsbacka i Schildts-antologin.<sup>16</sup> "Att blotta fakta om samhällsklyftor, maktstrukturer och klassmekanismer stämplas som indiskret, kanske vulgärt. Alldeles särskilt så i "det officiella Svenskfinland"', noterade redaktörerna för Schildts-antologin, Charlotte Sundström och Trygve Söderling.<sup>17</sup>

Den finlandssvenska arbetarklassen i Helsingfors är därmed till synes osynlig och undangömd i den myt om det svenska Helsingfors som har tolkningsföreträdet i debatten och även formar bilden utåt

av hela Svenskfinland, den högborgerliga normfinlandssvenskheten.

Och här finner vi kanske ett första svar på frågan om den finlandssvenska arbetarklassen finns kvar i Helsingfors. Den försvann inte, åtminstone inte helt, den osynliggjordes.

- Jag tror mera på att den osynliggjorts och att arbetare inte syns som en finlandssvensk grupp, säger Finlands svenska socialdemokraters (FSD) verksamhetsledare i Helsingfors, Hildur Boldt (intervjuad 4.12.2017).

Hon betonar att finlandssvenskar finns i "helt vanliga yrken", inklusive låglöneyrken, precis som finskspråkiga, men har då i allmänhet organiserat sig med finskspråkiga och inte som svenskspråkiga. FSD i Helsingfors har ett hundratal medlemmar, men det forna arbetarförbundet har inte många arbetare i medlemskåren:

- Få har uppgett yrke (i medlemsregistret), men många har en hög position och högskoleexamen, säger Boldt.

En stor grupp av FSD:s medlemskår är pensionärer, några är studerande, och de beteckningarna torde inkludera medlemmar med arbetarbakgrund och i låglöneyrken. Klass är ändå inget som Boldt framhåller:

- Vår medlemskår är kanske inte representativ för den finlandssvenska arbetarklassen i Helsingfors.

### **Obekvämt att diskutera klass**

Det är typiskt med högre politiskt deltagande och partipolitiskt engagemang bland välbärgade och välutbildade medborgargrupper i samhället än bland lägre utbildade och arbetslösa, enligt Hildur Boldt. Hon håller med om att diskussionen om klass är obekvämt i Svenskfinland, och säger att det inte är så lätt och självklart att dra gräns. En fattig finlandssvensk kan samtidigt höra till både de högt utbildade och kulturkretsarna. Klass är inte något man gärna talar om i det officiella Svenskfinland. Uppenbarligen inte heller bland Finlands svenska socialdemokrater i Helsingfors. Den finlandssvenska organiserade socialdemokratin i Helsingfors uppfattar sig snarare som en del av normfinlandssvenskheten. Finlands svenska socialdemokra-



ter ser sig som ett värdeparti, snarare än ett klassparti, enligt Hildur Boldt, vilket också namnbytet från Finlands Svenska Arbetarförbund tydligt signalerar.

När Boldt nämner uppgifter om boendeplats i medlemsregistret framgår att centrum (postnummer 10, 12, 14), Tölö, Nordsjö, Munksnäs och Hertonäs är områden där flera inom FSD:s medlemskår bor.

På frågan om var de mindre bemedlade finlandssvenskarna bor nämner Boldt mera generellt östra och norra Helsingfors. Hon påpekar också att boendet i Helsingfors inte är lika starkt segregerat som i andra storstäder, och i till exempel Hertonäs och Nordsjö finns en blandning av boendeformer.

Värdestegringen på fastigheter i de södra, men i allt högre grad även västra och mellersta stadsdelarna, behöver inte heller nödvändigt ha påverkat äldre finlandssvensk arbetarbosättning negativt om de har tillgång till ärvd eller ägobostad. Däremot har det i praktiken omöjliggjort inflyttning av en ny finlandssvensk arbetar- eller underklass till stadskärnan. Indirekt utträngning och social alienering kan också upplevas av etablerade låginkomstinvånare i uppgraderade stadsdelar, då de inte nödvändigtvis längre upplever platsen som "sin".

### **Förklaringsmodeller: assimilering, alienering, gentrifiering**

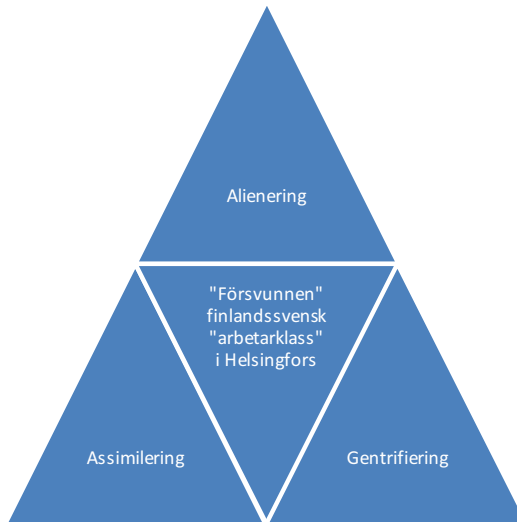
Vad har då hänt med den svenska arbetarklassen i Helsingfors? Finns den och i så fall var?

Tre potentiella delförklaringar identifieras; assimilering (antingen till normfinlandssvenskhet eller till finskhet), alienering och/eller gentrifiering. Jag argumenterar framför allt för att en kombination har medverkat till att den finlandssvenska arbetarklassen i dagens Helsingfors inte ges eller får synlighet.

#### **Assimilering till normfinlandssvensk eller finsk, med eller utan alienering**

Den mera välmående finlandssvenska arbetarklassen i Helsingfors kan i viss mån ha assimilerats in i medelklassen. Antingen genom

**Figur 1.** Tre delförklaringar samverkar till att den svenskspråkiga arbetarklassen i Helsingfors "försvunnit": assimilering, alienering och gentrifiering.



att ha genomfört en personlig klassresa, eller som en strategi för att smälta in i normfinlandssvenskheten. Särskilt kan detta gälla personer med stort kultur- och socialt kapital, och även ett akademiskt utbildat prekariat, som kan sakna ekonomiskt kapital, men inte heller identifierar sig med utsatta grupper.

Verksamhetsledaren för FSD i Helsingfors, Hildur Boldt, talar också om att leva "i en viss (finlandssvensk) bubbla" Hon är högutbildad och hennes bekanta är högutbildade finlandssvenskar som känner sig bekväma i det finlandssvenska sammanhanget.

- Men det kan finnas viss frustration att bilden utåt handlar om de rika finlandssvenskarna, säger hon.<sup>19</sup>

Assimilering till normfinlandssvenskhet vid industrisamhällets nedgång och därmed ökad betoning på språk framom klass finns det andra tydliga exempel på, men då givet att den språkliga identiteten är tillräckligt stark för att övertrumfa den socioekonomiska. En undersökning i Vasa kan bidra till att belysa detta fenomen:

I Sundom, Vasa, medförde nedläggningen av storområdets indu-

striella verksamhet (Kronvik såg) att en stark och livskraftig politisk vänster (på 1970-talet erhöll socialdemokraterna ungefär en tredjedel av rösterna i val) kraftigt stagnerade och att Svenska folkpartiet i motsvarande grad kraftigt höjde sitt valunderstöd. På 1980-talet uppnådde SFP en understödstopp på närmare 70 procent av rösterna i storområdet Sundom. Således, många som tidigare röstat ideologiskt på vänsterförbund och socialdemokrater övergick till Svenska folkpartiet. Samtidigt genomgår Sundom en rural gentrifiering, vilken medfört att ny medelklass flyttat in och sannolikt att endel vänsterväljare flyttat ut. För en del traditionella vänsterväljare i Sundom har den språkliga identiteten också kommit att upplevas som viktigare än den ideologiska identiteten.<sup>20</sup> Här bör dock betonas att det rör sig om en plats med en traditionellt stark svenskspråkig identitet, där det även bor enspråkigt svenskspråkiga, varför språktillhörigheten och -identiteten är stark och tröskeln hög till alienering eller assimilering över språkgränsen.

I Helsingfors är språksituationen en annan, och assimilering skett både till finskhet (särskilt i stadsdelar med allt mera marginaliserad svenskhet) och till normfinlandssvenskheten. Man kan anta att viss tidigare arbetarklass i Helsingfors har medelklassifierats, eller genom utbildning och kulturell bakgrund assimilerats till en normfinlandssvenskhet, och prioriterat språk framom klass. Samtidigt vill eller kan en del representanter för nyfattig finlandssvenskhet, det nya prekariatet, inte nödvändigtvis identifiera sig som arbetarklass eller prekariat, utan väljer att tona ner sådana markörer.

- Jag tänker nog att det kan ha rört sig om assimilering, dels in i det normfinlandssvenska, men också assimilering till det finskspråkiga. Min mormor, till exempel, var av svensk arbetarklass och gifte sig med en finskspråkig arbetare och hon talade finska med sina barn, som blev en del av det finska Finland, säger Boldt.

En tvåspråkig befolkning kan otvunget interagera, och känna sig inkluderad, på finska. Finlandssvenskarna i huvudstaden är därför i regel mycket väl integrerade, oavsett om man har assimilerats till

finskhet eller inte.

Assimilering kan också kombineras med en utträngningsmekanism, alienering, om normfinlandssvenskheten ter sig allt mera främmande. Det är alltså frågan om antingen en assimileringmekanism eller en utträngningsmekanism, eller en kombination av dessa, som motiverar en språkövergång.

- Fondvärlden kan säkert upplevas främmande för en del, noterar Boldt.

FSD har ändå inte initierat någon kampanj för att nå ut till dem som potentiellt känner sig alienerade av normfinlandssvenskheten.

- Nej, vi har inga sådana uttryckliga kampanjer, vi vill påvisa skillnader i ekonomisk politik, skillnader för löntagare. Vi lyfter fram de frågorna, drägligt arbetsliv, skäliga villkor, avtalsamhället, det är det som vi betonar, säger Boldt.<sup>21</sup>

Det finns historiska och politiska bakgrundsfaktorer till en potentiell alienering, som till exempel att det tidiga Svenska folkpartiet inte riktade sig till den svenska arbetarbefolkningen, och att det i dag driver en ekonomisk politik som potentiellt alienerar svenskspråkiga låginkomsttagare och lägre medelklass. Det kan också ta sig uttryck i att endel personer känner sig alienerade från normfinlandssvenskhet utan att heller assimileras över språkgränsen. Svenska *folkpartiet* vill uppfattas som en smältdegel för alla svenskspråkiga, i betydelsen att språk övervinner klass. Den ekonomiska politiken fokuserar mera på den tolkningsföretredande normfinlandssvenskhetens intressen, medan språkrelaterade frågor väntas locka svenska låginkomsttagare. Partiets liberalism är förutom marknadsliberal även värdeliberal, vilket också appellerar till nya väljargrupper, som nyfinländare och liberal finsk medelklass.

Avstånd till svenska skolor särskilt i norra och östra Helsingfors, där den finlandssvenska befolkningsandelen generellt sett är låg, brukar också nämnas som en anledning till att svenska barn i norra Helsingfors i högre grad väljer finska skolor och småningom förfinskas. En assimilering till den omkringliggande omfattande språkmajoriteten är då en starkare drivkraft än alienering från normfinlands-

svenskheter. Linjedirektör Niclas Grönholm på Helsingfors stad framhåller att det ändå bara handlar om enstaka fall per läsår och totalt något tiotal elever inom den grundläggande utbildningen.

- Det förekommer, men bara något enstaka fall per år och då rör det sig oftast om väldigt tvåspråkiga familjer, säger Grönholm (intervjuad 5.1.2018).

Tvärtom ökar antalet svenskspråkiga barn i dag, enligt Grönholm.

I stadsdelar där svenskan är starkt marginaliserad, till exempel Jakobacka med 1,4 procent svenskspråkiga och ingen svensk skola, är sannolikheten till assimilering över språkgränsen högre än i till exempel Eira med närmare 20 procent (2017) svenskspråkiga, samt tillgång till närliggande daghem och skolor. Endast två svenskspråkiga barn statistikfördes i Jakobacka distrikt 2017. Men Svenskfinland är ändå representerat där.

Det behöver inte röra sig om alienering från det normfinlandssvenska för dem som assimilerats till den finska majoriteten. Hit räknas till exempel när bland- och tvåspråkiga familjers barn sätts i finsk förskola och skola och när deras hemspråk blir finska. Fram till slutet av 1970-talet i blandspråkliga äktenskap i huvudstadsregionen valde föräldrar i allmänhet att sätta sina barn i finska skolor eftersom tvåspråkighet då inte var så populärt eller folk var ovetande om språkfrågor.<sup>22</sup> Allt fler tvåspråkiga familjer har dock valt att registrera sina barn som svenskspråkiga under 2000-talet.<sup>23</sup>

### **Gentrifiering och en ny urban maktordning**

Vems stad? Vems kultur? För vem planeras staden? Och vems intressen beaktas? Det handlar alltid om makt, också. Om vem som definierar vad som är attraktiva och autentiska miljöer och för vem de planeras.

Att omvandla innerstadsområden för att kunna locka till sig de attraktiva invånarsegment som den uppmärksammade stadsforskaren Richard Florida år 2002 döpte till "den kreativa klassen" ligger i grunden för urbana strategier och revitaliseringsprojekt sedan 1990-talet. Sociologen Sharon Zukin lyfter istället fram vikten av social diversitet,

inte bara diversitet gällande byggnader och användning, och betonar att det är social diversitet som skapar en stads själ.<sup>24</sup>

Begreppet gentrifiering beskriver traditionellt "omvandlingen av ett arbetarklass- eller orört område i stadskärnan till ett bostadsområde för medelklassen och/eller till kommersiell användning".<sup>25</sup> Begreppet härleds ur engelskans "gentry" (ungefär lågadel) och avser att en på platsen existerande population efterträds av en högre klass, i praktiken ofta övre medelklass.<sup>26</sup> Gentrifieringens kärnelement har identifierats som: a) reinvestering av kapital, b) social uppgradering av en plats genom inflyttning av höginkomstgrupper, c) landskapsförändring och d) direkt eller indirekt utträngning av låginkomstgrupper.<sup>27</sup>

En av gentrifieringens huvudeffekter är alltså att invånargrupper också trängs ut. Det kan ske direkt eller indirekt, i allmänhet genom att boendekostnaderna småningom stiger till en för lägre (och senare även medel-)inkomsttagare orimlig nivå. Gentrifiering skiljer sig därmed från termer som till exempel uppgradering, revitalisering, omvandling och restrukturering (vilka iblands används för att tona ner att invånare även tvingas bort när platser och stadsdelar uppgraderas). Medan beslutsfattare ofta och gärna talar om de positiva effekterna av uppgradering, talas det mindre om de negativa, att man samtidigt riskerar bidra till ökad segregering och att följderna kan bli mycket negativa för tidigare invånargrupper. Gentrifieringens grundväsen har krasst sammanfattats som "Rikt folk flyttar in, fattiga flyttar ut, hyrorna stiger".<sup>28</sup>

De danska forskarna Larsen & Hansen, som har undersökt Vesterbro i Köpenhamn, är tveksamma till om en mild omvandling alls kan ske utan drag av negativ gentrifiering. Oavsett hur mildt det verkar, ger Vesterbroprojektet exempel på medelklassgentrifiering med "traumatiska" konsekvenser och framhåller att man också bör beakta de marginaliserades rätt till staden.<sup>29</sup>

Jag framförde begreppet *mild* gentrifiering 2010 för platser där gentrifieringstrycket inte är lika starkt som traditionell gentrifiering, men ändå tillräckligt för en indirekt utträngningsmekanism.<sup>30</sup> Super-

gentrifiering förekommer i sin tur i världsmetropolernas mest attraktiva områden, till exempel Barnsbury i London.<sup>31</sup> Olika grader och typer av gentrifieringsprocesser förekommer i dag över hela den urbana skalan i Helsingfors, i stadsdelar som Rödbergen, Tölö, Berghäll. Eller på restrukturerade mikroplatser, som till exempel Pasilan konepaja.

Gentrifiering av ett stadsrum har i första hand en socioekonomisk relevans, inte språklig, men när urbana "svenska" rum" skapas, utvecklas eller förminskas som en följd av gentrifieringsmekanismer, får begreppet också en finlandssvensk relevans. Traditionell gentrifiering av innerstadens arbetarstadsdelar är inte heller oproblematiske ur en finlandssvensk synvinkel.

Sociologen Elisabeth Lilja, som studerade tre kvarters omvandling i Stockholms innerstad, beskrev trenderna på ett generellt sett som också är relevant för Helsingfors:

"Stadens förändrade betydelse ekonomiskt, socialt och kulturellt i och med globaliseringen kan karaktäriseras som en ny urban regim – en ny maktordning, som utvecklats genom gentrifieringen av innerstaden. Den är kopplad till nya former av stadsliv, nya förhållningssätt till staden och grannskapet, nya konsumtionsmönster och förändringar i arbetslivet med nya typer av arbete. Den nya urbana regimen med nya livsstilar fördjupar den sociala segregationen och ojämlikheten i inkomstfördelningen... Staden polariseras alltmer... Dynamiken mellan människa och omgivning har blivit mer komplex och platsen och grannskapet har fått ökad betydelse som uttryck för människors livsstil och identitetskänsla. Vardagslivet är estetiserat. Stadens design, bostaden, grannskapet och stadsdelen bidrar till att skapa en självbild, liksom att förmedla bilden av vem man är".<sup>32</sup>

Finlandssvensk så kallad arbetarklass har också över tid småningom trängts ut från centrum till periferi och därmed rent geografiskt osynliggjorts i högre grad än tidigare. Vid stegrad gentrifiering trängs inte bara arbetarklass ut utan även (den lägre) medelklassen. Rörelsen går utåt, från de mest attraktiva platserna i stadskärnan medan nybyggd gentrifiering sker främst längs stränderna. Första anhalten

för nya svenskspråkiga låg- eller medelinkomsttagare i Helsingfors kan också i takt med prisstegringar antas bli allt längre utanför stads-kärnan, samtidigt som också lägre medelklass trängs ut av stegrade bostadspriser och hyror i stadsdelar som Tölö och Rödbergen. Rörelsen går vidare, till exempel till Berghäll, senare kanske till Dal eller Månsas, och så vidare, utåt i och utanför huvudstaden.

Klyftan mellan ett normfinlandssvenskt högborgerligt ideal och verkligheten för finlandssvensk lägre arbetar- och underklass har samtidigt vidgats, men den kan även vidgas för (den lägre) medelklassen. Det normfinlandssvenska tolkningsföreträdet kan exemplifierats med att Arabiastranden lyfts fram som svenskt rum samtidigt som stadsdelen också utpekas som en del av "det vackraste och dyraste Helsingfors", eller som Ilta-Sanomat rubricerade (fritt översatt): "Drömlägenheter bara för svenskspråkiga".<sup>33</sup>

Det är viktigt att minnas att Arabia samtidigt har gamla, genuina traditioner som svenskt rum.<sup>34</sup> Arkitekten Mikael Sundman, som 1970 var medförfattare till kampskriften "Vems Helsingfors?" planerade nya Arabiastranden och bekräftar att han starkt uppfattade områdets svenskspråkiga traditioner och att många starka svenskspråkiga påverkare fortfarande bor i stadsdelen:

"Så jag ville aktivt bygga Arabiastrandens svenskspråkiga miljö. Om det skulle finnas ett svenskspråkigt daghem och lågstadium så skulle svenskspråkiga familjer flytta hit, och om svenskspråkiga banken Aktia riktade sin långivning hitåt så skulle det vara ett sätt på vilket detta skulle ske."<sup>35</sup>

Alla svenskspråkiga inkluderas ändå inte i detta "finlandssvenska rum" utan boendet är främst avsett för en välsituerad medelklass, normfinlandssvenskarna. Den "svenskspråkiga banken", som Sundman nämner, kan med sin nuvarande strategi också tolkas ta avstånd från sin sparbankshistoria med småsparare när den betonar: "Aktia Banks nya strategi – fokus på förmögenhetsförvaltning och finansiering" samt "I centrum för vår strategi är att kunderna ska få den bästa kundupplevelsen inom förmögenhetsförvaltning och finansiering."<sup>36</sup>



Det finns ingen orsak att betvivla Sundmans vision och målsättning. I tidigare sammanhang har jag ändå problematiserat frågan kring när uppgraderade platser som Arabiastranden diskuteras i termer av "finlandssvenska rum", eftersom de inte nödvändigtvis kan försvaras som "finlandssvenska rum för alla", om boende förutsätter stark socioekonomisk bakgrund. Studielägenheter i området breddar visserligen tjänstfullt boendepopulationen, men endast med temporärt boende. Många finlandssvenskar saknar de ekonomiska förutsättningarna att kunna slå rot i det svenska (klass)rummet.<sup>37</sup> Den normfinlandssvenska profilen riskerar också skapa negativa reaktioner, både från finskspråkiga (som tidigare nämnda rubriken "Drömlägenheter bara för svenskspråkiga") och från finlandssvenskar som saknar möjlighet och resurser att bli genuint delaktiga i det "svenska rummet". Risken är att det skapas svenska rum som egentligen blir "svenska (klass)rum" för normfinlandssvenskheten, och därmed riskerar att alienera andra svenskspråkiga från en finlandssvensk gemenskap.

En koncentration av finlandssvenska resurser till "svenska rum" är trots den lovvärda tanken således inte helt oproblematisk och förutsätter strategier för inkludering och delaktighet av olika typer av finlandssvenskar, för att dessa rum trovärdigt ska kunna framställas som "(all) finlandssvenska".

### **Suburbanisering**

Enligt kulturgeograferna Kaisa Kepsu och John Westerholm har en stor del av minskningen i absoluta tal av finlandssvenskar i Helsingfors berott på så kallad "suburbanisering", utflyttning till förstadsområden och metropolnära rurba områden. I Esbo har antalet finlandssvenskar fördubblats från 1950 till 2005. Andelen finlandssvenskar år 2005 var högst i den glesare befolkade äldre landsbygden i metropolområdets ytterkant, särskilt i norra Esbo.<sup>38</sup> Suburbaniseringen är inte direkt kopplad till gentrifiering utan snarare vad som brukar betecknas som medelklassens flykt från innerstäderna. Också i Helsingfors var rörelsen märkbar, men pendeln har därefter, precis som annor-

städes, svängt. De urbana kärnorna har uppgraderats och samtidigt omvandlats till attraktiva platser för en ny invånargrupp, som har råd att bebo dessa uppgraderade platser och stadsdelar. När den senaste statistiken visar att antalet finlandssvenskar i absoluta tal ökar i vissa innerstadsdistrikt handlar det således om ny (övre) medelklass som flyttat in – eller tillbaka.

Att utflyttningen även har haft drag av tidig gentrifiering kan till exempel visualiseras med att 12 procent av de svenskspråkiga tillhörde arbetarklassen 1955 och endast åtta procent tio år senare, då andelen bland finskspråkiga ännu var 14 procent.<sup>39</sup> Siffrorna torde även inkludera assimilering till finskhet.

Helander & Sundman illustrerade år 1970 tidig gentrifiering i Helsingfors med ett konkret exempel, adressen Havsgatan 13 i Eira, och en jämförelse av invånarstrukturen i fastigheten den 1.1.1967 respektive 1.1.1969. Ett äldre reparationsdugligt hus från 1905 hade då ersatts av ett nybygge på samma plats, i vilket det 1969 bodde 11 invånare jämfört med 35 år 1967. Invånarnas sammansättning 1967 inkluderade elva personer med arbetaryrken (som litograf, vaktmästare, bilhjälpkarl, vilka uppgavs på svenska) mot endast en person, ett hembiträde (kotiapulainen), år 1969. Sammanlagt uppgav åtta personer svenska titlar 1967 mot tio år 1969.<sup>40</sup>

När andelen finlandssvenskar i absoluta tal tydligt minskade under perioden 1972–1984 i Helsingfors sammanfaller det med en nationell och internationell trend av urban deindustrialisering och efterföljande utflyttning av arbetarklass från innerstadens arbetarstadsdelar, men också av suburbanisering bland medelklassen. I samband med förorternas framtidsvisionära uppbyggnadsskede på 1960- och 1970-talet lockades även delar av arbetarbefolkningen till de nya förorterna för att slippa innerstadens trångboddhet och närma sig naturen.

Några finländska exempel: I Åbos VIII stadsdel (Port Arthur och närbelägna höghus) minskade befolkningen från 8 200 till 4 800 invånare under perioden 1971–1995<sup>41</sup> och i Pispala, Tammerfors, talade man till och med i termer av "exodus", om den kraftiga befolkningsminskning-

en under decenniet 1970–1980.<sup>42</sup> Ett annat finländskt exempel är den forna arbetarstadsdelen Brändö i Vasa, som numera hyser två yrkes-högskolor och Vasa universitet. Befolkningen i stadsdelen minskade med drygt 24 procent på endast 8 år, 1973–80, från 7 377 invånare till cirka 5 500, varefter invånartalet har stabiliserats på ungefär samma, lägre nivå. Över tid skedde också en klar avradikalisering i den forna arbetarstadsdelen, en "break-even"-punkt uppnåddes från valet 1992, varefter Brändö har varit en borgerlig stadsdel. År 1968 var DFFF det största partiet enligt avlagda röster, med närmare 35 procents understöd, år 1984 dominerade SDP och på 1990-talet övertog SFP positionen som största parti. Man kan således anta att en stor del av utflytningen under perioden 1973–80 bestod av industriarbetarhushåll och av personer hörande till den politiska vänstern. Statistik över hushållens disponibla inkomster 2001–2010 visar att andelen högre medelinkomsttagare ökat mest medan andelen låginkomsttagare sjunker.<sup>43</sup> Det är inte en utveckling som varit unik för Vasas Brändö.

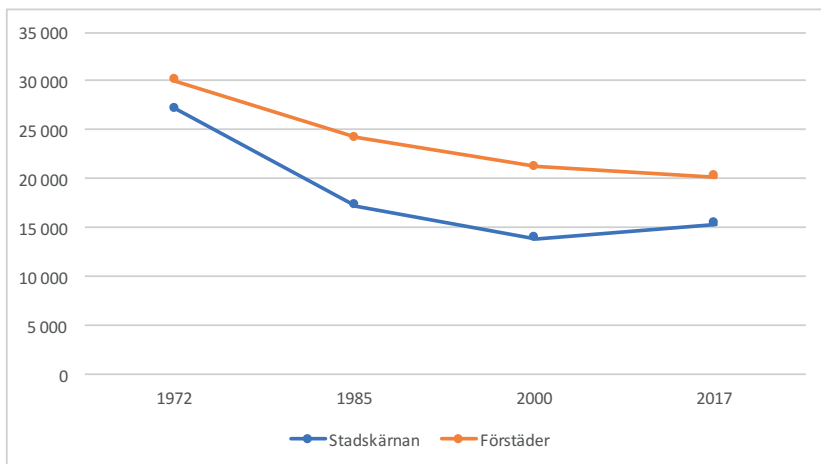
## **Var bor de svenskspråkiga? En statistisk överblick.**

Statistik över stadskärnan respektive förstäder visar att det genomgående bott fler svenskspråkiga i förstäderna än i stadskärnan från 1972 framåt (figur 2).<sup>44</sup>

Under 2000-talet ökar antalet svenskspråkiga i absoluta tal i stadskärnan och glappet mellan stadskärnan och förstäder minskar. I stadskärnan kunde perioden 1972–2017 (med fyra mätpunkter) grovt indelas i tre perioder; ett snabbt sjunkande antal svenskspråkiga 1972–1985, svagare minskning 1985–2000, samt svag ökning av svenskspråkiga under 2000-talet.

En stor del av de svenskspråkiga i Helsingfors bor i de södra delarna av staden, (figur 3 och figur 4). Södra stordistriktet har en betydligt högre andel svenskspråkiga invånare än övriga stordistrikt, där västra och sydöstra stordistriktet utgör en mellankategori med högre andel än Helsingfors i genomsnitt. Norra, mellersta och nordös-

**Figur 2.** Svenskspråkig befolkning i Helsingfors stadskärna och i förstäderna.  
(Källa: Helsingfors stad)

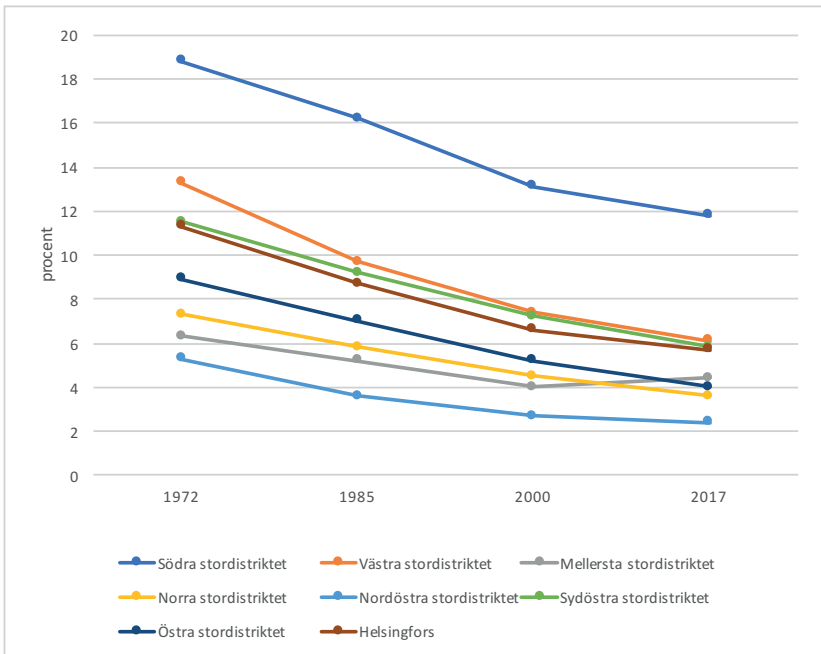


tra stordistriktet ligger under stadens genomsnitt, medan nordöstra stordistriktet har lägst andel med 2,4 procent svenskspråkiga 2017. Intressant nog bröt mellersta stordistriktet trenden under 2000-talet och andelen svenskspråkiga har ökat. Nordöstra stordistriktet har utjämnat trenden, men däremot minskar andelen svenskspråkiga stadigt i västra, sydöstra och södra storområdena.

Ser man på fördelningen av svenskspråkiga mellan stordistrikt i Helsingfors 2017 dominerar södra stordistriktet som väntat (med 36,7 procent av de svenskspråkiga) (figur 4 och 5). Där har över en tredjedel av de svenskspråkiga klustrats, följt av västra stordistriktet (18,4). Det finns alltså en statistisk förklaring till att de välmående södra och västra stadsdelarna varit tongivande för det vi kallar normfinlandssvenskheten. I Helsingfors bor omkring hälften av de svenskspråkiga i dessa miljöer, samt ytterligare 11,1 procent i det allt mera gentrifierade mellersta storområdet. De utgör tillsammans en absolut majoritet av finlandssvenskarna i huvudstaden. Men också i de nordöstra (6,4) och norra (4,3) stordistriktet bor en försvarlig andel svenskspråkiga.

Gällande mindre distriktområden kan några intressanta iakttagelser göras om befolkningsutvecklingen i olika stadsdelar. I **Eira** stabili-

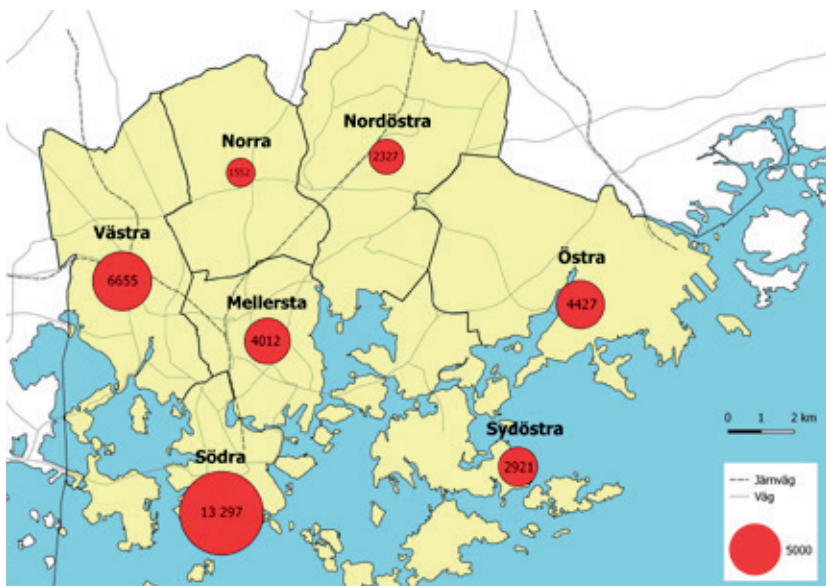
**Figur 3.** Andelen svenskspråkiga av befolkningen i Helsingfors stordistrikt 1972–2017 (Källa: Helsingfors stad)



serades det absoluta antalet svenskspråkiga 1985–2000 efter kraftig minskning, men därefter har antalet minskat igen (217 svenskspråkiga år 2017). Nedgången från 427 svenskspråkiga år 1972 till 272 år 1985 inkluderar utflyttning/utträngning av arbetarklass i samband med stadsdelens ökade exklusivitet. Nedgången torde dock också ha drag av suburbanisering, det vill säga en tidstypisk (övre) medelklassflykt från stadskärnorna.

I **Urikasborg**, det distrikt där klart flest svenskspråkiga bott under perioden 1972–2017, uppvisas en stark antalsmässig nedgång på 1970–80-talen och en stabil utveckling under 2000-talet. Bedömningen är att både utflyttning/utträngning av arbetskraft och suburbanisering av (högre och lägre) medelklass samverkat under periodens inledning. Uppgraderingen och gentrifieringseffekter har därefter medfört att utträngningen av lägre inkomsttagare fortsatt parallellt

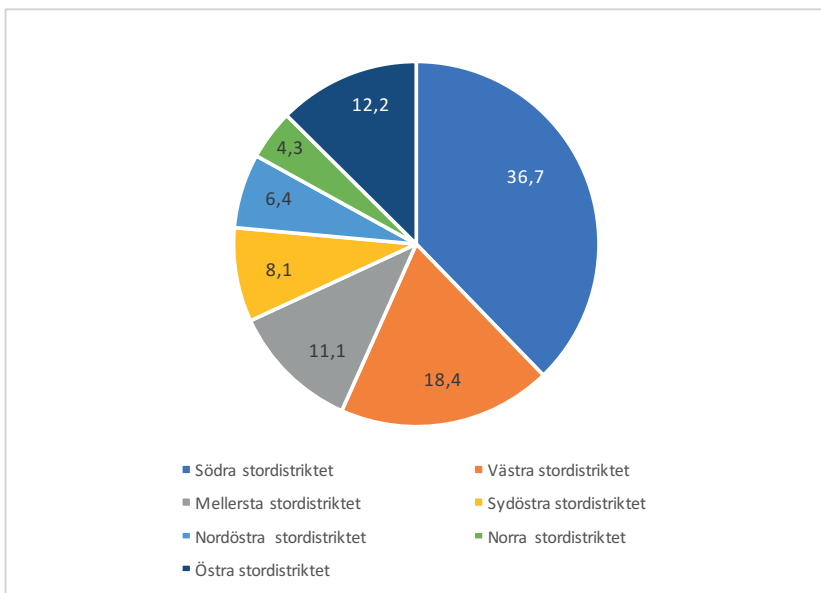
**Figur 4.** Fördelningen (%) av svenskspråkig befolkning enligt Helsingfors stordistrikt 2017 (Källa: Helsingfors stad).



med inflyttning av framför allt höginkomsttagare. En analog utveckling har till exempel skett i stockholmska Östermalm, som tidigare hade en betydligt mera heterogen invånarstruktur.<sup>45</sup>

I **Vallgårds** distrikt minskade antalet finlandssvenskar från 989 år 1972 till 414 år 2000, det vill säga mera än halverades, vilket delvis får räknas som en mera generell utflyttning i samband med industrisamhällets nedgång och en sannolik assimilering över språkgränsen. Att antalet därefter fördubblats till 835 är intressant och kan sannolikt kopplas till en pågående gentrifieringsprocess. Det betyder i klarspråk att ny medelklass flyttat in i den forna arbetarstadsdelen. I **Hertonäs** distrikt har antalet finlandssvenskar minskat i absoluta tal från 2569 år 1972 till 1124 år 2017. Här kan man således tala om en minskande finlandssvensk befolkning, där sannolikt arbetarutflyttning, gentrifiering och suburbanisering samverkat. Ingen senare märkbar svenskspråkig gentrifieringsrörelse verkar ha skett här, i motsats till i Vallgård.

**Figur 5.** Fördelningen av svenskspråkig befolkning i Helsingfors stordistrikt 2017  
(Källa: Helsingfors stad)



I **Berghälls** distrikt minskade antalet svenskspråkiga från 1938 till 1008 under perioden 1972-2000, för att därefter öka till 1147. En liknande trend som i Vallgård, med ny inflyttad medelklass som följd av gentrifiering. Samtidigt torde en utträngningsrörelse av lägre medelklass också ha skett bland annat till Berghäll och Vallgård från de allt dyrare södra stadsdelarna och sannolikt sedan vidare utåt i takt med att gentrifieringsprocessen framskrider även där.

I **Nordsjö** distrikt var antalet svenskspråkiga år 2000 tillbaka på samma nivå som 1972 (drygt 1560) och har därefter fortsatt öka, till 1846. Nordsjö håller därmed i absoluta tal sin plats som svenskt rum i Helsingfors.

**Rödbergen** och Vallgård är intressanta fall, eftersom såväl andelen som antalet svenskspråkiga ökar. Gentrifieringen av de tidigare arbetarstadsdelarna Rödbergen och Vallgård har gjort dem attraktiva för en ny svenskspråkig medelklass. Även i absoluta tal har en positiv

vändning skett, men det är således inte traditionell svenskspråkig arbetarklass som flyttat in eller tillbaka, utan (övre) medelklass, efter att stadsdelarna gentrifierats. I absoluta tal ökar även de svenskspråkiga i Nordsjö distrikt, medan andelen svenskspråkiga sjunker, vilket kan förklaras med en större finskspråkig inflyttning. Även här förekommer i viss mån så kallad nybyggd gentrifiering, platser som redan i planeringsskedet är avsedda för mera välsituerade invånare, men i Nordsjö finns också traditionellt subventionerat boende för mindre bemedlade svenskspråkiga, varför bilden är mera mångfacetterad.

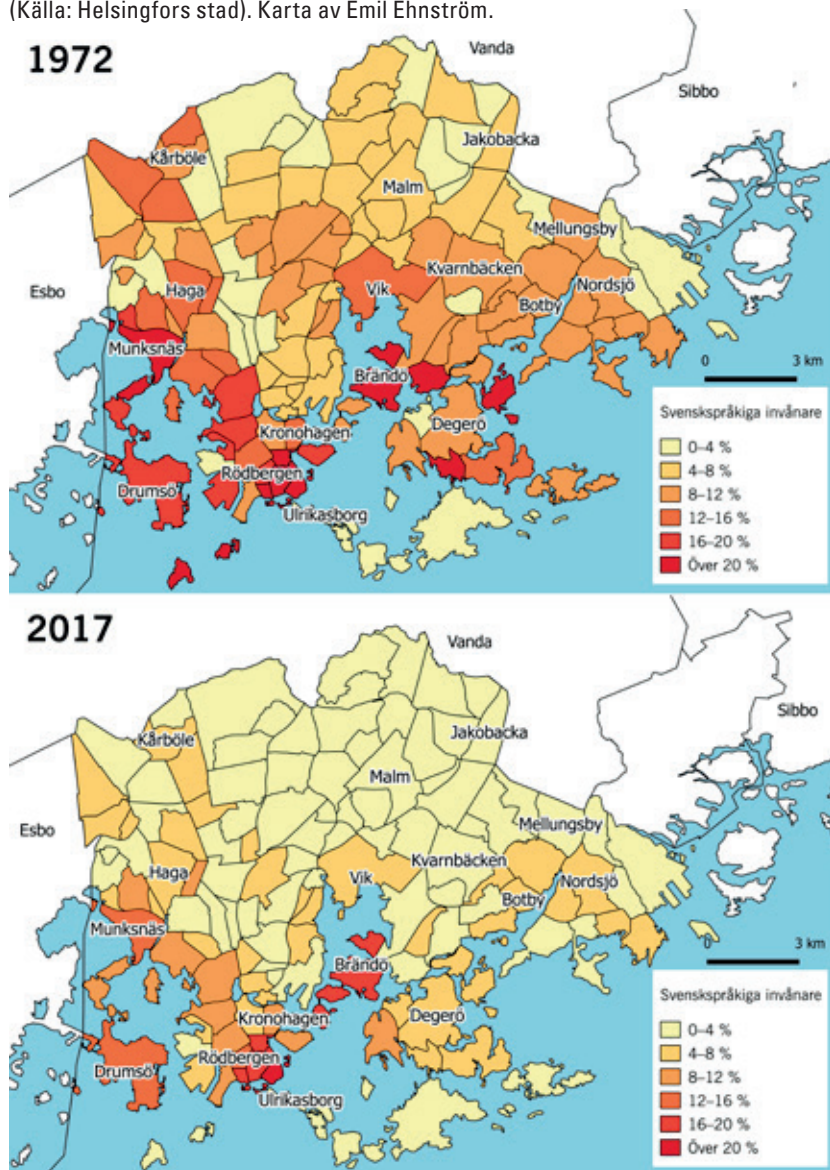
I det tongivande södra storumrådet är stadsdelarna Ulrikasborg (2095), Främre Tölö (1623), Bortre Tölö (1524), gentrifierade forna arbetarstadsdelen Rödborgen (1186), Kampen (1097) och Drumsö distrikt (3209) platser där många svenskspråkiga bor. (Figur 6) Ulrikasborgs distrikt (3984) uppvisade den största antalsmässiga minskningen av svenskspråkiga mellan mätpunkterna 1972 och 1985. Att många svenskspråkiga samlas i Ulrikasborgs distrikt kan sannolikt ha påverkat definitionen av vad som uppfattas vara normfinlandssvenskhet. Eira har traditionellt en hög andel svenskspråkiga, men i absoluta tal räknas endast 217 svenskspråkiga invånare 2017. Det är således stadsdelens socioekonomiska, kulturella och politiska tyngd, som gör Eira så synligt och framträdande som normfinlandssvensk miljö.

I västra storumrådet är gamla Munksnäs (1179), Södra Haga (989), Norra Haga (503), Mejlans 445) och Gamlas (452), platser där många svenskspråkiga är skrivna. I mellersta storumrådet bor svenskspråkiga särskilt i Arabiastranden (567), Linjerna (446), Vallgård (394), Kottby (387), Dal (274), Byholmen (255) och Vilhelmsberg (211).

I norra stordistriktet finns svenskspråkig anhopning i stadsdelar som Dammen (381), Månsas (276), Västra Baggböle (266). I sydöstra stordistriktet har Brändö (686) en hög andel svenskspråkiga, men svenskspråkiga samlas också i Uppby (753), Hertonäs strand (360), Västra Hertonäs (326), Kasberget (248). I östra stordistriktet samlas svenskspråkiga i särskilt i Mellersta Nordsjö (862), Gårdsbacka (453), Kvarnbäcken (416), Östersundom (409), Solvik (312), Botbyåsen (366),

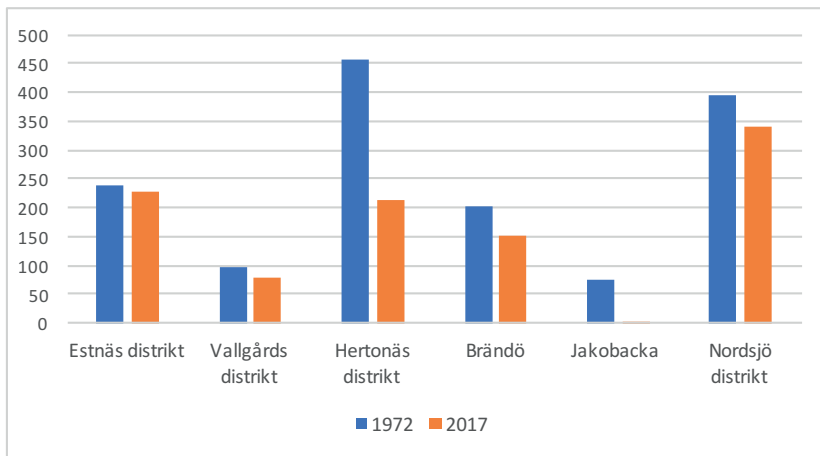


**Figur 6.** Andelen svenskspråkiga i Helsingfors enligt delområde år 1972 och 2017\*. (Källa: Helsingfors stad). Karta av Emil Ehnström.



\*I kartanalysen exkluderas Östersundom, som inkorporerades i Helsingfors stad från Sibbo kommun år 2009. För delområden med 5 eller färre svenskspråkiga invånare anges andel svenskspråkiga i hela distriktet.

**Figur 7.** Antal svenskspråkiga 0–15-åringar i utvalda stadsdelar år 1972 och 2017 (Källa: Helsingfors stad).



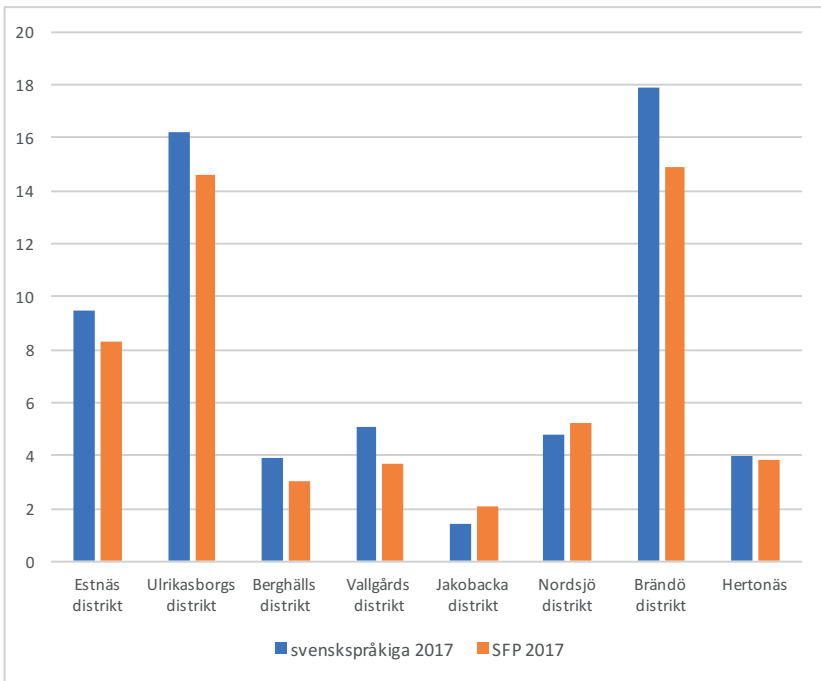
Mellungsbacka (302), Rastila (287), Botby gård (273). Nordsjö distrikt samlar 1846 svenskspråkiga.

I nordöstra stordistriktet bor svenskspråkiga främst på Staffansslätten (331), som blivit allt mera populärt för svenskspråkiga under de senaste decennierna, samt Brobacka (212), Bocksbacka (209) och Ladugården (195).

I Jakobacka, som här får exemplifiera ett "icke-normfinlandssvenskt Helsingfors", bor 75 svenskspråkiga 2017, en klar minskning från 298 år 1972 och 126 ännu år 2000. En assimilation över språkgränsen antas ha skett, möjligen också i kombination med alienering från det normfinlandssvenska tolkningsföreträde som gjort platser som Jakobacka, och dess kraftigt minskande svenskspråkiga befolkning, osynliga.

Statistiken över antal svenskspråkiga 0–15-åringar i några utvalda distrikt visar en kraftig minskning särskilt i platser där finlandssvensk arbetarklass bott (Figur 7). I Hertonäs har antalet svenskspråkiga barn halverats sedan 1972. I Jakobacka 2017 statistikförs endast två svenskspråkiga barn i åldern 0–15, mot 75 barn år 1972. Det svenskpråkiga inslaget i Jakobacka har kraftigt minskat, och åldras. Bristen

**Figur 8.** Andelen svenskspråkiga och väljarunderstödet för Svenska folkpartiet (SFP) år 2017 i valda stadsdelar, procent. (Källa: Helsingfors stad)



på svensk skola i Jakobacka har säkert varit en bidragande orsak till denna trend.

Kontrasteras befolkningsstatistik för andelen svenskspråkiga 2017 med Svenska folkpartiets valunderstöd i samma distrikt i kommunalvalet 2017 framgår att SFP klarat sig förhållandevis bra även i urbana rum som inte ingår i det som traditionellt uppfattas som svenska Helsingfors (figur 8). Att SFP:s understöd är högre än andelen svenskspråkiga i till exempel Jakobacka betyder dock knappast att alla svenskspråkiga röstar på partiet. I ett hårdnande samhällsklimat med ökade fördomar appellerar partiets kulturliberala profilering också till allt fler nyfinländare. I Hertonäs verkar SFP också ha klarat sig bra 2017, i relation till andelen svenskspråkiga. Men ser man till statis-

tiken över 0–15-åriga svenskspråkiga (1972 och 2017) är den lokala SFP-trenden sannolikt sjunkande.

### **”Välkommen till förorten”**

I Londons Docklands synliggjordes gentrifiering och samhälls- omvandling också i en språklig gentrifiering. Till exempel av ordet ”dock- er”, som traditionellt avsett en manlig grovarbetare och tillika militant fackföreningsman i Londons East End. På 1990-talet gavs begreppet en ny betydelse, som närmast kunde beteckna en ”juppie” (young ur- ban professional), bosatt i det då uppgraderade Docklands-området.<sup>46</sup>

I en finlandssvensk kontext kan man istället notera att en enda skri- bent, Monika Fagerholm, uttryckligen lyfte fram förorten som hemort i de finlandssvenska klass-antologierna 2009:

”Förorten är stor, en egen värld, där finns allt, allt möjligt. Ganska heterogen egentligen: de unga människor som flyttar dit är ur alla so- cialklasser, kommer från olika ställen, härifrån och därifrån i Finland”.<sup>47</sup>

Det här är förorten som social smältdegel. En skildring som an- das samma känsla som till exempel när Anders Wahlgren skildrade drömmen om förorten i sin utmärkta dokumentärfilm om Vällingbys tillkomst i Stockholm.<sup>48</sup> ”Förorternas förort”, för att citera Dagens Ny- heter.<sup>49</sup> I Sverige har dock betydelsen av ordet förorten förändrats dramatiskt sedan Vällingby grundades.

”Välkommen till förorten”, för att citera den samtidigt ironiska och stolta titeln på hiphop-gruppen Latin Kings debutalbum, som bröt ny grund både gällande populärmusiken och förortsdebatten i Sve- rige. Punkgruppen Ebba Grön lyfte i sin tur fram den stigmatiserade svenska förorten (i deras fall Rågsved) redan 1979:

*”Det finns inget att göra i den här trista förorten/  
det finns ingenting här för oss/  
nä, ursäkta jag överdrev litegrann/  
vi kan ju knarka, supa och slåss./*

*Så har det alltid varit härute/  
ingen jävel har brytt sej om oss/  
Man ska va som en zombie, va nöjd med sin lott/  
å aldrig fråga om nåt”*

**(Ebba Grön, We are only in it for the drugs, 1979)**

Ingenstans i Svenskfinland tornar den mångkulturella förorten, betongstadsdelarna, som i rikssvenskan sedan decennier har övertagit betydelsen av ordet förorten. Den svenska förorten är i dag närmast en synonym till ghetto, till stigmatiserade urbana stadsdelar, vilka i samhällsdebatten jämförts med utslagning, mångkulturalitet, misär och kriminalitet. Finskans ”lähiö” har en liknande laddning. Matti Kortteins klassiska urbansociologiska verk om den finska förorten, Lähiö, hade Björkby i Vanda som fallstudie (utan att modell-förortens namn någonsin avslöjades).<sup>50</sup>

I normfinlandssvenskan är förorten fortfarande oladdad, och har fortfarande en närmast neutral betydelse. Kanske för att den mångkulturella betongförorten och de socialt utslagna stadsdelarna uttryckligen inte associeras med den normfinlandssvenska myten om Svenskfinland. Platser där verkligheten inte är ”som i Strömsö”.

Stigmatiserade betongförorter är lika lite en del av normfinlandssvenskhetens stora berättelse som de många röda finlandssvenskarna under inbördeskriget. Ordet förort har konserverats eftersom bilden av (norm)finlandssvenskheten är cementerad till att inte inkludera social utslagning eller stigmatiserade miljöer och människor. Forskningsfältet behöver beforskas, precis som Matias Kaihovirtas doktorsavhandling bidragit till att problematisera och synliggöra det röda Svenskfinland under perioden 1900-1920.<sup>51</sup>

När den relativa fattigdomens finlandssvenskar och många av den finlandssvenska arbetarklassens boendemiljöer osynliggjorts har inte heller ord som förorten uppdaterats med negativ konnotation. Det blir således per definition rikssvenska förorter, finska lähiön, och andra länders ghetton, som definierar dessa platser. I förlängningen

antys att inga (norm)finlandssvenskar bebor dem.

Ändå visar statistiken under hela perioden 1972–2017, vilket grovt kunde definieras som det sena industrisamhällets nedgångsperiod och övergången till kunskapssamhället, att det har förekommit finlandssvenskar i till exempel Jakobacka distrikt. Antalet har minskat, från 298 år 1972 till 75 år 2017. Det kan dels bero på utflyttning, men sannolikt mera på assimilering till den finskspråkiga omgivningen, möjligen i kombination med alienering från en normfinlandssvenskhet som osynliggjort de svenskspråkiga Jakobackaborna som finlandssvenskar, och inte inkluderar deras livsmiljö i det svenska Helsingfors.

Det är samtidigt viktigt att minnas att Helsingfors (och Finland) lyckats betydligt bättre än många storstäder och länder, när det gäller att skapa blandade boendemiljöer och minska segregeringen, därmed inte sagt att det inte också här finns stigmatiserade urbana miljöer.

Att förortsbor osynliggörs är förstås ingen specifik finlandssvensk fråga, invånare i världens förorter tenderar generellt att stigmatiseras i samhällsdebatten. Eller för att citera Wirtén (2010), "Jag kom från en plats som inte fanns när Sverige summerades. Under tonåren läste jag berättelser om torp i skogsbyn, statarlängor på godsens, stenhus i staden och patriciervillor omgivna av körsbärsträde. Men aldrig om radhusen, allmänningarna eller förortstorgen dit mamma och jag åkte buss 703... Mina gator, min barndoms hemligheter, räknas fortfarande som ett ytterområde och en periferi, en zon någonstans "där ute" i ingentingheten."<sup>52</sup>

Så måste det också kännas att vara finlandssvensk och växa upp i stigmatiserade betongförorter. I Sverige breddade Kristina Mattson bilden och debatten till "Landet Utanför",<sup>53</sup> ett Sverige bortom storstaden, och bägge dessa verk lyfte fram de osynliga platserna utanför de områden som räknas och skapade stor debatt i Sverige, ungefär samtidigt som "klass-antologierna" reintroducerade klassfrågan i Svenskfinland.

Alienering kan antas bero på socio-ekonomiska orsaker eller värderingar, det vill säga en känsla av att "svenska" intressen blir liktydiga med den övre medelklassens intressen.

Bidrar ett normfinlandssvenskt tolkningsföreträde till att befästa och stärka fördomarna om ett "svenska talande bättre folk", kommer det att verka till de svenskspråkiga helsingforsarnas, och i förlängningen Svenskfinlands, nackdel. Dels genom att internt stereotypisera finlandssvenskheten till något som avviker från många svenskspråkigas vardagliga verklighet och därmed potentiellt alienera dem, dels genom att externt bidra till att befästa fördomar och stereotyper, som inte motsvarar många finlandssvenskars verklighet. Definitionen av vad som är "finlandssvenskt" och vad som räknas in i det svenska Helsingfors (och Svenskfinland) bör därför diskuteras mera nyanserat än utgående från normens tolkningsföreträde.

## **Diskussion**

Det finns tydliga exempel på att den finlandssvenska arbetar- och underklassen osynliggjorts i den finlandssvenska historieskrivningen och i den normfinlandssvenska definitionen av finlandssvenskhet. Assimilering till normfinlandssvenskhet eller assimilering till finskhet, alienering från normfinlandssvenskhet och/eller utträngning på grund av gentrifiering, ingår alla som bakomliggande och samverkande faktorer. Att "den stora berättelsen" om det svenska Helsingfors inte har inkluderat arbetarklass och prekariat och således osynliggjort både dem och deras livsmiljöer har sannolikt influerat assimilering- och alieneringstendenserna. Samtidigt är det skäl att minnas att antalet svenskregistrerade i Finland, i runda tal 300 000, motsvarar en medelstor europeisk stad och de 36 000 svenskspråkiga helsingforsarna motsvarar en småstad, så det är heller inte överraskande att spelrummet och utrymmet i det svenska Finland och det svenska Helsingfors upplevs trångt och alienerande av en del, helt oavsett socioekonomisk status och ställning. Eftersom den stereotypiserade normfinlandssvenskheten är liktydig med övre medelklass och överklass, riskerar även lägre medelklass alieneras från normen.

Egentligen är den finlandssvenska arbetarklassen också en ano-

mali när vi talar om det postindustriella samhället, om kunskapssamhället, och man borde snarare tala om det finlandssvenska prekariatet eller finlandssvensk nyfattigdom, framför allt när man belyser finlandssvenskhet ur ett bredare perspektiv än enbart det normfinlandssvenska.

I antologin "De andra" reflekterade Kaarina Hazard: "I våra val och vårt sätt att leva tillhör vi alla samma omfångsrika medelklass: jag och de som jag ser omkring mig".<sup>54</sup>

Men, för att man inte ser, betyder det att finlandssvensk arbetarklass inte finns? Eller bara att den är osynliggjord av det tolkningsföretråde som definierar vad som är "finlandssvenskt"?

Den som själv inte förbigås eller som inte upprörs, har sannolikt inget intresse eller orsak att diskutera klass eller modifiera ett normfinlandssvenskt tolkningsföretråde. Klass är ett obekvämt ord i Svenskfinland, eftersom agendan sätts, och tolkningsföreträdet uttrycker, andra förtecken och normer.

Söderströms, Schildts och klass-antologiernas redaktörer gjorde en förtjänstfull insats 2009 för att försöka bredda begreppen finlandssvensk och klass. Inom till exempel FSD i Helsingfors aktualiserades också diskussioner, till exempel huruvida man är ett arbetar- och löntagarparti, men diskussionerna blev inte långlivade. Att debatten tystnade snabbt kanske också berodde på att antologierna försökte se klass ur en så bred synvinkel att det i praktiken avväpnades och avdramatiserades. Maria Björnberg-Enckell, till exempel, noterade ärligt, ur ett adligt perspektiv, "Att skriva om klass väcker hos mej en känsla av utanförskap och avvikelse", och ondgjorde sig sedan över att "Landsbygden, med majoriteten av partidagsrösterna, tar sej därtill gärna rätt till fördomsfulla uttalanden om huvudstadsregionens svenskhet".<sup>55</sup> Därmed gjordes frågan om socioekonomisk klass till regionpolitik.

Antologiernas betydelse låg främst i att flera skribenter så tydligt reflekterade över begreppet klass och noterade att det är obekvämt i Svenskfinland. De banade ny mark i debatten, men fler antologier har tyvärr inte följt efter.



Det är hög tid för en ny finlandssvensk antologi om klass.

"Klass talar vi inte om, det är den tysta överenskommelsen... På samma sätt låtsas vi ha ett jämlikt samhälle, för det blir ju så *otrevligt* annars, och "otrevligt" är det hemskaste ord en finlandssvensk vet", skrev Trygve Söderling i "Obs" Klass".<sup>56</sup> Anna-Stina Lindholm svarade i sin tur krasst på frågan "Vilken samhällsklass tillhör du absolut inte?": "Svenskatalande bättre folk".<sup>57</sup>

### Överklassen och Bullerbyn

"Att vara finlandssvensk är att höra till en minoritet där bara de privilegierade ges synlighet. Det är de som syns och bullrar i offentligheten, som ständigt tar sig rätten att definiera och utnämna sig själva till norm. FST:s talkshow Tusen sjöar och en ankdamm var ett utmärkt exempel på detta – om än ett ovanligt extremt skräckexempel", noterade Malin Slotte tänkvärt.<sup>58</sup>

För den som inte minns, eller har förträngt, Tusen sjöar och en ankdamm, förekom en pinsamt stereotyp programidé med återkommande inslag om den finlandssvenska adelsmannen och den finske "mannen av folket" som introduceras i varandras roller och liv. Hade det varit en finskspråkig finansmiljonär och en finlandssvensk tjänsteman, bonde eller arbetare hade det kunnat tillföra litet nya perspektiv istället för att torftigt segmentera myten om ett "svenskatalande bättre folk".

När man mellandagarna 2017 kunde läsa i Vasabladet om den nya programidén Jättekiva (med premiär våren 2018) presenterades en lika stereotyp bild av finlandssvenskheten: "Sonen och den finska svärdottern är på besök hos det välbärgade äldre finlandssvenska paret".<sup>59</sup> Med en så tydlig segmentering av fördomar och stereotyper i spelupplägget är det överraskande och intressant att både regissören och en skådespelare problematiserat stereotyper:

"Det är viktigt att visa diversitet bland finlandssvenskarna", uppgav skådespelaren Elmer Bäck, medan regissören Niklas Lindgren bekräftar att stereotyper diskuterats "mycket".<sup>60</sup> En välkommen inställning, men det återstår att se hur den diversiteten faktiskt åskådlig-

görs i ett så starkt uppmålat "svenskatalande bättre folk"-koncept. I skrivande stund, utan facit, kan man i bästa fall vara hoppfull.

Bilden av finlandssvenskheten bygger på att den övre medelklassens värderingar och livsstil har upphöjts till normfinlandssvenska. Man kan också tala om ett normfinlandssvenskt mediabrus, med strålkastarsken på skildringar av Överklassen och Bullerbyn.

Författaren Mathias Rosenlund väckte därför stor uppmärksamhet när han skildrade fattigdom med finlandssvenska ögon i verken *Kopparbergsvägen 20* (2013) och *Svallgränden 5* (2015), som bägge är adresser i Myrbacka, Vanda. Rosenlund framhåller att han har "en position i samhällsstrukturen som jag ständigt försöker fly från och arbeta mig ut ur men som jag ändå hålls kvar i".<sup>61</sup> Det kan betecknas som ovanligt att en nutida finlandssvensk fattigdom lyfts fram, men Rosenlund kan inspirera och följas av fler.

"Det är dags att slå håll på den politiska lögnen som bara bidrar till att skuldbelägga de fattiga som kämpar sig fram. Skuldbelägger man så befriar man sig själv från ansvar", skrev Sebastian Bergholm i en Svenska Yle-kommentar till Rosenlunds uppmärksammade debutverk.<sup>62</sup> I januari 2018 kan noteras att närmare 130 000 finländare har undertecknat medborgarinitiativet för att upphäva aktiveringsmodellen<sup>63</sup> som av många kritiker anses skuldbelägga arbetslösa. Hundra år efter inbördeskriget är således klassfrågan åter aktuell i det finländska samhället. Också på svenska.

Schildts & Söderströms har efter klass-antologierna gått samman, fusionerats, till ett stort (i finlandssvenska ögon) förlag, och därmed potentiellt också till en enda normfinlandssvensk strategi för hur den finlandssvenska verkligheten ska skildras. Det tomrummet har delvis fyllts av andra aktörer och S & S förtjänar en eloge bl.a. för att ha publicerat Rosenlund. Också mediernas strategier går mot ökad koncentration, dels via fusioner, och dels sedan 2017 med en gemensam finlandssvensk "notisbyrå", med smalare nyhetstäckning än det tidigare FNB, som ingick i nyhetsbyråhuset FNB-STT.

När bredden av röster i finlandssvenska mediahus och förlag mins-

kar och tystnar är det framför allt den tolkningsföreträdande normfinlandssvenska stämman som stärks. Kanske är det också därför som språket i den finlandssvenska televisionen inte har förnyats i takt med både det rikssvenska och finska "tv-språket"? Uttalet i (de finlandssvenska) har blivit mera neutralt, skriftspråksnära och formellt", vilket står i kontrast mot trenden överlag i Europa och vilket också förvånat Jenny Stenberg-Sirén, som i sin färska doktorsavhandling studerat uttalet i Svenska Yles nyheter 1970–2009.<sup>64</sup> Gästerna får då stå för ett mera modernt, avslappnat och rappt språkbruk. Men om man ser även "Rundradiosvenskan" som en normfinlandssvensk klassmarkör, som det "officiella" Svenskfinlands röst, är språkkonservatismen mera förståelig. Till exempel Strömsö är ett undantag, och har (kanske därför) nått framgångar både över språkgränsen och i Sverige, men konceptet passar även normfinlandssvenskheten, som en förlängning av helylle-myten om det finlandssvenska. Att allt inte är som på Strömsö, ett numera bevingat uttryck på finska, betyder ju att verkligheten inte är som i en finlandssvensk bullerby-idealiserad värld.

Hur passar de finlandssvenskar in som inte lever i, och kanske inte vill leva, i Bullerbyn eller i en normfinlandssvensk innerstadsdel? Det normfinlandssvenska svaret verkar vara att osynliggöra dem. Konsekvensen kan dels bli en alienering av dem som inte känner sig inkluderade eller bekväma i normfinlandssvenskheten, men också ökad fientlighet från språkmajoriteten, särskilt om bilden av ett "svensktalande bättre folk" också omhuldats och betonas i en normfinlandssvensk mytologisering av det svenska Helsingfors och Finland.

Enligt Hildur Boldt har betydelsen av klass och inkomster minskat och har inte lika identitetsskapande betydelse som det haft, således är en självidentifikation enligt klass inte längre lika tydlig. Men om man, istället för att fokusera på begreppet klass, väljer att beakta de ökande klyftorna mellan olika samhällsgrupper, blir det något överraskande om också en socialdemokratisk verksamhetsledare anser att betydelsen av inkomster och klass minskar.<sup>65</sup>

Visionen om det svenska språket som sammanhållande kitt fung-

erar bara så länge alla svenskspråkiga samhällsgrupper upplever att de inte är förlorare på politiken. De flesta finlandssvenskar tillhör trots allt inte en normfinlandssvensk övre medelklass. Ett sätt att försöka lösa ekvationen är att betona en ekonomisk politik som inte underblåser eller vidgar klyftan mellan samhällsgrupper, hög- och låginkomsttagare. Ett annat är att blunda och säga, "klass talar vi inte om".<sup>66</sup>

Forskning bör därför tydligare synliggöra de osynliga delarna av svenskspråkigas Helsingfors. Svenska berättelser, inslag och verkligheter i stadsdelar som Jakobacka och Bocksbacka. Det förutsätter en nyansering av hur det svenska Helsingfors, och Svenskfinland, porträtteras, också i media och populärkultur. Är det till exempel allmänt känt att de 217 svenskspråkiga i Eira är betydligt färre än antalet svenskspråkiga i Kvarnbäcken, Mellungsbacka, Kottby och Staffansslätten? Eirasvenskarna är idag cirka tre gånger fler än de svenskspråkiga i Jakobacka, men ännu 1985 bodde det ungefär lika många svenskspråkiga i Jakobacka. Ändå har jag inte sett någon finlandssvensk tv- eller filmproduktion lyfta fram en alternativ finlandssvensk verklighet i till exempel Jakobacka. Vem ser dessa stadsdelar som svenska rum, eller förmedlar deras svenska berättelser och livshistorier?

För forskningen är det en angelägen utmaning. Här kunde till exempel en intervjustudie med svenskspråkigt bokförda Jakobackabor (sammanlagt 75 personer år 2017) nyansera bilden av det svenska Helsingfors.

Och om man vill besvara Helander-Sundmans upprop "Vems Helsingfors?" från 1970 med ett "allas Helsingfors" 2018 borde till exempel (nya) Arabiastranden som svenskt rum inkludera förutsättningar för större social mångfald. Det behövs svenska rum som kan upplevas inkluderande av alla svenskspråkiga, och en tydlig strategi för att synliggöra det svenska Helsingfors i alla dess olika former och uttryck. Det är finlandssvenskhet som en inkluderande och integrerad del av den berikande mångfald som utmärker dagens och morgondagens Helsingfors.

Finlandssvenskheten som brobyggare, inte gränsdragare.

## Noter

1. Hildur Boldt, verksamhetsledare Helsingfors, Finlands Svenska socialdemokrater, intervjuad 4.12.2017.
2. Karell Elis, Folkrepubliken Svenskfinland, Ny Tid 17.11.2017
3. Karell Elis, Folkrepubliken Svenskfinland, Ny Tid 17.11.2017
4. Karell Elis, Folkrepubliken Svenskfinland, Ny Tid 17.11.2017
5. Dahlstedt & Tesfahuney, 2018, s. 223.
6. Ehrström, 2010
7. Massey Doreen, 1984, Spatial Divisions of Labour – Social Structures and the Geography of Production, Critical Human Geography, MacMillan Publishers Ltd, London, s. 133, 135
8. Massey Doreen & Meegan Richard, 1982, The Anatomy of Job Loss – The how, why and where of employment decline, Methuen, London, s. 6-7, 203,
9. Tykkyläinen Markku, 2002, Spatial turns of manufacturing since 1970, Fennia 180: 1-2, Helsinki.
10. Ehrström, 2010, samt Ehrström 2015
11. Andersson Harri, 1997, Kulttuuri ja paikan politiikka kaupunkiuudistuksessa, i Haarni Tuukka et al (toim), 1997, Tila, paikka ja maisema – Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen, Vastapaino, Tampere, s. 115.
12. se till exempel Furåker (2010) och Holgersson et al (2010)
13. Waris, 1932, s. 79-80
14. Ibid, s. 146
15. Kaihovirta, 2015, s. 350, 390
16. Virta, 2015
17. Åsbacka, 2009, s. 17.
18. Sundström & Söderling, 2007, s.7
19. Intervju med Hildur Boldt 4.12.2017
20. Ehrström, 2016. S. 142
21. Intervju med Hildur Boldt 4.12.2017
22. Kepsu & Westerholm, 2005, s. 16
23. Hellman, Hbl 7.9.2014
24. Zukin, 2010, s. 31
25. Lees et al, 2008, s. XV
26. Lees et al, 2008s. 3, 5
27. Davidson & Lees, 2005, s. 1187
28. Lees et al, 2008, s. 245, fritt översatt
29. Larsen & Hansen, 2008, s. 2430, 2445-46
30. Ehrström, 2010
31. se till exempel Butler & Lees, 2006

32. Lilja, 2011, s. 176, 178
33. Mustonen, 2010, s. 478
34. se Waris, 1932
35. fritt översatt från Mustonen, 2010, s. 487
36. <https://www.aktia.com/sv/konserni/strategia>
37. Ehrström, 2015, s. 106-107
38. Kepsu & Westerholm, 2005, s. 17, 21
39. Kepsu & Westerholm, 2005, s. 16-17
40. Helander & Sundman, 1970, s. 90-91
41. Jauhiainen, 1997, s. 136-137
42. Alcoverro & Dijkstra, 2009, s. 8
43. Ehrström 2010, 2016
44. Med hjälp av statistik på områdesnivå kan man följa den svenskspråkiga befolkningens utveckling och bosättningsmönster i staden. Statistisk finns från 1972 fram till idag.
45. Wästberg & Petersens, 2001/1962
46. Ward, 1998, s. 225
47. Fagerholm, 2009, s. 45
48. Wahlgren, 2000
49. Andersson, 2000
50. Kortteinen, 1982
51. Kaihovirta, 2015, Oroliga inför framtiden
52. Wirtén, 2010, s. 10-11
53. Mattsson, 2010
54. Hazard, 2009, s. 57
55. Björnberg-Enckell, 2009, s. 18, 28
56. Söderling, 2009, s. 93
57. Lindholm, 2009, s. 202
58. Slotte, 2009, s. 54-55
59. Back Patrik, 2017, Tvåspråkig humorserie ska bli jättekiva, Vasabladet 28.12.2017
60. Back, 2017
61. Rosenlund, författarporträtt, (citerat 12.1.2018), <http://litteratur.sets.fi/forfattare/mathias-rosenlund/>
62. Bergholm, 2013, Fattigdomen inifrån
63. <https://www.kansalaisaloite.fi/sv/initiativ/2730>, hämtat 18.1.2018
64. Kyheröinen J, 2018, Mindre helsingforsiska och mera formalitet – Svensk finlands nyhetsspråk går som kärringen mot strömmen, Svenska Yle 9.2.2018
65. Hildur Boldt, intervjuad 4.12.2017
66. Söderling, 2009

## Källor

**”Aktia Banks nya strategi – fokus på förmögenhetsförvaltning och finansiering”,** pressmeddelande från Aktias hemsida, citerad 02.01.2018 (<https://www.aktia.com/sv/konserni/strategia>).

**Alcoverro Adrià & Dijkstra Corien**, 2009, Gentrification in Finland: the case of Pispala, Tampere, i *Tilastokatsaus Tampereelta*, 2009:1, 43. Årgången, Tampereen kaupunki, Talous- ja strategiaryhmä, Tietotuotanto ja laadunarviointi, Tampere

**Andersson Harri**, 1997, Kulttuuri ja paikan politiikka kaupunkiudistuksessa, i Haarni Tuukka et al (toim), 1997, *Tila, paikka ja maisema – Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*, Vastapaino, Tampere

**Andersson Lena**, 2000, Symbolen för framsteg. Vällingby – Anders Wahlgren skildrar förorternas förort, *Dagens Nyheter* 28.1.2000

**Back Patrik**, 2017, Tvåspråkig humorserie ska bli jättekiva, *Vasabladet* 28.12.2017

**Bergholm Sebastian**, 2013 (uppdaterad 2015), Fattigdomen inifrån – Mathias Rosenlunds Kopperbergsvägen 20, Svenska Yle, (<https://svenska.yle.fi/artikel/2013/10/18/fattigdomen-inifran-mathias-rosenlunds-kopperbergsvagen-20>)

**Björnberg-Enckell**, 2009, En bildad person talar fem språk, i *Hiidenheimo* Silja, Lång Fredrik, Ritamäki Tapani & Rotkirch Anna (red), 2009, *De Andra – En bok om klass*, Söderströms förlag, Helsingfors,

**Butler Tim & Lees Loretta**, 2006, Super-gentrification in Barnsbury, London: globalization and gentrifying global elites at the neighbourhood level, *Transactions of the Institute of British Geographers*, Vol. 31, Issue 4, Dec. 2006, Royal Geographic Society (with the Institute of British Geographers), London, s. 467-487.

**Dahlstedt Magnus & Tesfahuney Mekonnen**, 2018, Bortom förorten, i Dahlstedts Magnus (red.), 2018, *Förortsdrömmar – Ungdomar, utanförskap och viljan till inkludering*, Linköping Studies in Social Work and Welfare 2018:3, Linköping University, Linköping,

**Davidson Mark & Lees Loretta**, 2005, New-built ”gentrification” and London’s riverside renaissance, *Environment and Planning A*, 2005, Vol. 37, London ([www.kcl.ac.uk/content/1/c4/98/91/leesanddavidsonnew-builtgentrification.pdf](http://www.kcl.ac.uk/content/1/c4/98/91/leesanddavidsonnew-builtgentrification.pdf))

**Ebba Grön**, 1979, *We’re only in it for the drugs*, We’re only in it for the drugs, Musikalbum, Mistlur, Stockholm.

**Ehrström Peter**, 2010, *Från bomull till kunskapsindustri*, (doktorsavhandling i regionalvetenskap vid Vasa universitet), Scriptum, Vasa

**Ehrström Peter**, 2015, Social hållbarhet och rural gentrifiering I Svenskfinland – fallstudien Sundom, i Sjöblom Stefan & Siv Sandberg, 2015, *Makten att kombinera*

– Utmaningar, vägval och handlingskraft I Svenskfinland, Svenska kulturfonden, Helsingfors,

**Ehrström Peter**, 2016, Transformation and Survival strategy - Rural gentrification and social sustainability in gentrified metropolitan and urban ruralities, The Case of Sundom, Vaasa, Finland, in in Andersson K., Granberg L. , Sjöblom S., Ehrström P. and Marsden T. (Eds), (2016), *Metropolitan Ruralities*, Research in Rural Sociology and Development (Book 23), Emerald Group Publishing, London,

**Fagerholm Monika**, 2009, Utan klass i förorten, i Hiidenheimo Silja, Lång Fredrik, Ritamäki Tapani & Rotkirch Anna (red) , 2009, De Andra – En bok om klass, Söderströms förlag, Helsingfors,

**Florida Richard**, 2002 (2004 paperback edition, with new preface), The Rise of the Creative Class – ... and how it's transforming work, leisure, community, & everyday life, Basic Books, New York.

**Furåker Bengt**, 2010, En postindustriell stad?, i Holgersson Helena, Catharina Thörn, Håkan Thörn & Mattias Wahlström (red), 2010, Göteborg utforskat - Studier av en stad i förändring, Glänta produktion, Hässleholm.

**Hazard Kaarina**, 2009, Framkalla dior av filmerna, i Hiidenheimo Silja, Lång Fredrik, Ritamäki Tapani & Rotkirch Anna (red) , 2009, De Andra – En bok om klass, Söderströms förlag, Helsingfors,

**Helander Vilhelm & Sundman Mikael**, 1970, Vems är Helsingfors? – rapport från innerstaden 1970, Schildts,

**Hellman Sonja**, 2014, Svensk babyboom i Helsingfors, Hufvudstadsbladet 7.9.2014,

**Hiidenheimo Silja, Lång Fredrik, Ritamäki Tapani & Rotkirch Anna** (red) , 2009, De Andra – En bok om klass, Söderströms förlag, Helsingfors,

**Jauhiainen Jussi S.**, 1997, Kaupunkiudistus ja gentrifikaatio, i Haarni Tuukka et al (toim.), 1997, Tila, paikka ja maisema – Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen, Vastapaino, Tampere

**Kaihovirta Matias**, 2015, Oroliga inför framtiden – En studie av folkligt politiskt agerande bland bruksarbetarna I Billnäs ca 1900-1920, Työväen historian ja perinteen tutkimuksia, Vanda

**Karell Erik**, Folkrepubliken Svenskfinland, Ny Tid 17.11.2017

**Kepsu Kaisa & Westerholm John**, 2005, Finland-Swedish Identity under Pressure: Challenges for an 'Old Minority'. In Raento, Pauliina. (ed.): *Finnishness in Finland and North America: Constituents, Changes, and Challenges*, 72-97. Aspasia Books, Toronto & Journal of Finnish Studies 9: 2.

**Kortteinen Matti**, 1982, Lähiö – Tutkimus elämäntapojen muutoksesta, Otava.



**Kumotaan HE 124/2017 vp**, Medborgarinitiativ.fi, Justitieministeriet, <https://www.kansalaisaloite.fi/sv/initiativ/2730>, hämtat 18.1.2018.,

**Latin Kings**, 1994, Välkommen till förorten, musikalbum, EastWest.

**Lees Loretta, Tom Slater & Elvin Wyly**, 2008, Gentrification, Routledge, London.

**Lilja, Elisabeth**, 2011, Den segregerade staden – Tre kvarter I Stockholms innerstad, Stockholmia Förlag, Stockholm,

**Lindholm Anna-Stina**, 2009, Marx som Manga, i Sundström Charlotte & Trygve Söderling (red), 2009, Obs! Klass, 2009, Schildts förlag, Helsingfors,

**Mattsson Kristina**, 2010, Landet utanför – Ett reportage om Sverige bortom storstaden, Leopard Förlag, Stockholm

**Massey Doreen**, 1984, Spatial Divisions of Labour – Social Structures and the Geography of Production, Critical Human Geography, MacMillan Publishers Ltd, London,

**Massey Doreen & Meegan Richard**, 1982, The Anatomy of Job Loss – The how, why and where of employment decline, Methuen, London,

**Mustonen Pertti**, 2010, Kaupungin sielua etsimässä – Kertomus Helsingin kaupunginsuunnittelusta Bertel Jungista nykyaikaan, Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto, Helsingfors,

**Ndow Norrby Fauna**, 2015, Svart Kvinna, Natur Kultur, Stockholm,

**Rosenlund Mathias**, författarporträtt, Schildts & Söderströms (citerat 12.1.2018), <http://litteratur.sets.fi/forfattare/mathias-rosenlund/>

**Slotte Malin**, 2009, Till en viss gräns, i Sundström Charlotte & Trygve Söderling (red), 2009, Obs! Klass, 2009, Schildts förlag, Helsingfors,

**Sundström Charlotte & Söderling Trygve** (red), 2009, Obs! Klass, 2009, Schildts förlag, Helsingfors,

**Sundström Charlotta & Söderling Trygve**, 2009, Förord, i Sundström Charlotte & Trygve Söderling (red), 2009, Obs! Klass, 2009, Schildts förlag, Helsingfors,

**Söderling Trygve**, 2009, Klassträff, i Sundström Charlotte & Trygve Söderling (red), 2009, Obs! Klass, 2009, Schildts förlag, Helsingfors,

**Tykkyläinen Markku**, 2002, Spatial turns of manufacturing since 1970, Fennia 180: 1-2, Helsinki.

**Virta Tove**, 2015, Dramatisk vardag i Billnäs bruk gav pris, Svenska Yle 16.5.2015, (<https://svenska.yle.fi/artikel/2016/05/16/dramatisk-vardag-i-billnas-bruk-gav-pris>)

**Wahlgren Hans**, 2000, Vällingby, dokumentärfilm, Stockholm.

**Waris Heikki**, 1932, Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkän sillan

pohjoispuolelle I,

**Wirtén Per**, 2010, Där jag kommer från – Kriget mot förorten, Albert Bonniers Förlag, Stockholm

**Wästberg Per & Petersens Lennart af**, 2001 (originalutgåva 1962), Östermalm, Lind & Co, Stockholm

**Zukin Sharon**, 2010, Naked City – The Death and Life of Authentic Urban Places, Oxford University Press, New York.

**Åsbacka Robert**, 2009, Upp som en sol, i Sundström Charlotte & Trygve Söderling (red), 2009, Obs! Klass, 2009, Schildts förlag, Helsingfors,

## **Intervjuer**

**Hildur Boldt**, verksamhetsledare (Helsingfors), Finlands Svenska socialdemokrater, 4.12.2017.

**Niclas Grönholm**, linjedirektör, Helsingfors stad, 5.1.2018.

**Nils Erik Forsgård**

## **EFTERORD**

### **1.**

I en omfattande studie som finansierades av miljardären George Soros och hans Open Society Foundation för några år sedan var utgångspunkten denna: de vita arbetarklasserna i Europa idag har mycket gemensamt med muslimerna. De är mestadels fattiga, de diskrimineras för utseende och klädval och deras röster hörs sällan eller aldrig i den offentliga debatten. Teorin kan inte på något enkelt sätt utsträckas till att gälla de svenskspråkiga arbetarna i Helsingfors, varken i dåtid eller i nutid. Men i Finland fanns och finns i stället ett annat element, nämligen den svåra balansgången mellan finska och svenska, mellan majoritetsspråk och minoritetsspråk.

### **2.**

Klass är ett trubbigt och okänsligt instrument som lätt skapar föreställda gemenskaper över generations- och inkomstgränser. Med traditionell arbetarklass avses människor som utför manuellt arbete inom industrin eller i nära angränsande branscher. Arbetarklassen utrustas sedan med en stark och distinkt sociokulturell identitet som odlas och kultiveras som en egen livsstil med egna värderingar. Arbetarklassen står på detta sätt i motsats till borgarklassen med dess, ja, utpräglade bildningsideal.

Sedan blir ärendet mer problematiskt.

Arbetarklass är inte alltid det samma som vänster. Identifikation med en högre socialklass betyder inte automatiskt höger. En individ med låga eller oregelbundna inkomster klassas idag ofta som arbetarklass, åtminstone bland debattörer på vänsterkanten, och åtminstone ute i debatternas Europa. Arbetarklass blir då en synonym för "de fattiga". Med denna typ av definitioner skulle medelklassen defi-

nieras som alla de som varken är rika eller fattiga. Och därmed skulle de verkligen rika vara, ja, vad då? Överklass? Har tiden inte sprungit förbi denna typ av definitioner i en värld där ju exempelvis också ren luft och fritid idag skall räknas till kategorin mänskliga rikedomar?

Johan Kvarnströms försök att i sitt bidrag i denna antologi tala om en kämpande klass känns ur detta perspektiv som en öppning i rätt riktning.

### 3.

Peter Ehrströms text innehåller viktiga sociodemografiska iakttagelser. Det är lärorikt att läsa om förvandlingarna på stadsdelsnivå. Sedan tar Ehrström dock problematiken ett steg längre. Han menar att de svenskspråkiga arbetarna har förtigits och förskjutits av en styrande hegemonisk samhällsberättelse som han kallar normfinlandssvenskhet. Jag ställer mig främmande inför detta begrepp. Det svenskspråkiga Finland har många olika ansikten, många olika profiler. Föreställningen om en dominerande och förkvävande samhällsberättelse med säte i högborgerliga kretsar i södra Helsingfors smakar av studentupprorens 1960-tal. Begreppet högborgerlighet står på otydlighetskalan i jämnbredd med begreppet arbetarklass. Att tala om en förkvävande normfinlandssvenskhet är att undervärdera styrkan och sammanhållningen hos individerna i den (tidigare) svenskspråkiga arbetargemenskapen. Det är också att övervärdera kraften och styrkan i vad Ehrström kallar den högborgerliga finlandssvenskheten. Det är också, inte minst, att undervärdera kraften i samhällets och individernas ständiga omvandling och förändringar, alldeles bortsett från ideologiska eller socioekonomiska perspektiv.

### 4.

Min egen bedömning är att de svenskspråkiga arbetarna i Helsingfors försvunnit eller assimilerats därför att arbetargemenskapen aldrig varit så homogen som många idag gärna föreställer sig den. Ock-

så bland arbetarna fanns skarpa och givna hierarkier, inte minst mellan olika yrkesgrupper och kategorier. Den teknologiska utvecklingen har drabbat svenskspråkiga arbetare på samma sätt och lika hårt som arbetare i alla andra länder. Den stora utflyttningen av svenskspråkiga till Sverige på 1960- och 1970-talet bidrog till att kraftigt reducera också antalet svenskspråkiga arbetare i Finland. Denna utflyttning berörde kanske inte Helsingfors i lika stor utsträckning som Österbotten och Åland, men som helhet betraktad bidrog den till att förändra numerära förhållanden på ett rätt avgörande sätt. Hoten eller utmaningarna mot de svenskspråkiga arbetarna i Helsingfors har slutligen knappast kommit från svenskspråkigt utan från finskspråkigt håll – och då primärt i form av äktenskap över språkgränsen. Det är kanske på just denna sista punkt som svenskspråkiga arbetare i Finland huvudsakligen skiljer sig från arbetare i andra länder.

## 5.

Till allt detta kommer generella samhällstrender under de senaste fyra-fem decennierna.

Urbaniseringen är en sådan trend. Ett allmänt ökat materiellt välstånd är en annan. Sysselsättningsgraden i industrin idag är låg och har stadigt minskat sedan 1970-talet. Utbildningsnivån är hög eller stadd i stigande. Frågor om klassidentitet blandas numera gärna samman med frågor om familjehistoria. Denna trend blir särskilt tydlig när man talar om de (tidigare) svenskspråkiga arbetarna i Helsingfors. De svenskspråkiga arbetarnas historia lever numera mest och bäst i familjebertelserna, i de välberättade släkthistorierna.

## 6.

Traditionellt sett går arbetargemenskaperna hand i hand med socialdemokrati och vänsterpartier.

I en annan tidsålder röstade arbetarna nästan alltid på SDP. En röst

på SDP gick sedan rätt odramatiskt i arv till barnen och till följande generation. Idag är situationen en annan. Den klassiska arbetaren finns inte längre. De gamla arbetarmiljöerna är utdöende eller är redan borta. Tjänstesektorn växer, men allt fler unga människor fastnar i projektjobb och i snuttjobb. En rapport från Oxford University räknar med att nästan hälften av alla arbetare i USA kommer att ha ersatts av automatiserade lösningar inom två decennier. Alltså inte av invandrare från andra länder utan av maskiner *Made in U.S.A* eller *Made in China*.

Det finns en svårartad paradox inbyggd i hela den socialdemokratiska ideologin. Denna paradox har på ett avgörande sätt bidragit till socialdemokratins vilshenhet år 2018. Socialdemokraternas perspektiv har alltid varit internationalistiskt, men den politiska praktiken har fokuserat på den enskilda nationen som en garant för arbetarnas rättigheter och för omfördelandet av välfärd. Skall då socialdemokratien idag anses vara internationalistisk - eller är den nationalistisk?

I det otydliga skymningslandet mellan det internationella och det nationella, mellan globalisering och nationalism, har populistpartierna under de senaste decennierna vunnit mycket mark på bekostnad av socialdemokratien. Det säger sig självt att hela denna utveckling måste beröra eller ha berört också otaliga svenskspråkiga socialdemokrater och arbetare - ställda som de är och alltid har varit i en nationell och språklig minoritetssituation.

Jag kan därför inte helt omfatta Rolf Johanssons antagande i denna antologi. Jag tror att de svenskspråkiga arbetarna eller praktikanterna eller snuttjobbarna i dagens Helsingfors mycket väl kan tänkas rösta på Sannfinländarna eller De Blå. Mörkertalen i opinionsmätningarna är på denna punkt sannolikt betydande. För vad väger väl tyngre? Någon slags dunkel klasslojalitet eller språklojalitet? Jag skulle gärna vilja se den frågan utredas närmare i en snar framtid.

## **TANKESMEDJAN MAGMA**

*Tankesmedjan Magma är ett forum för analys och öppen debatt på svenska, finska och engelska. Magma har en liberal värdegrund och är partipolitiskt obunden.*

*Magma genomför utredningar, konsekvensbedömningar och riskanalyser, samt ordnar konferenser och seminarier. Resultaten presenteras på den egna webbplatsen [www.magma.fi](http://www.magma.fi), i egna publikationsserier, i artiklar och vid offentliga framträdanden.*

*Magma ingår i de liberala europeiska tankesmedjornas nätverk ELF, European Liberal Forum.*

# DEN SVENSKSPRÅKIGA ARBETARKLASSEN I HELSINGFORS

I denna rapport diskuterar fem skribenter Helsingfors svenskspråkiga arbetarklass. *Laura Kolbe* erbjuder en inblick i hur Helsingfors som stad och arbetarstad utvecklats ur ett historiskt perspektiv. *Johan Kvarnström* problematiserar begreppet klass och föredrar att kalla den nya arbetarklassen för en 'kampklass'. *Rolf Johansson* rapporterar om hur röstningsbeteendet utvecklats bland svenskspråkiga i Helsingfors, medan *Henrik Helenius* bidrar med journalistiska exempel på Helsingfors svenskspråkiga arbetarverklighet. *Peter Ehrström* ger en bild av var svenskspråkiga arbetare i Helsingfors i dag bor, och frågar om de medvetet lämnats utanför "den normativa" uppfattningen om vem som är finlandssvensk.

Rapporten avslutas med ett efterord av *Nils Erik Forsgård*.